

Η ΛΑΪΚΗ ΟΙΚΟΔΟΜΙΑ ΤΗΣ ΛΗΜΝΟΥ

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΜΕΓΑ

Ἡ Λήμνος κατὰ τὴν μορφήν τοῦ ἐδάφους διαφέρει ἀπὸ τὰς ἄλλας βορείας νήσους τοῦ Αἰγαίου. Οὔτε τὰ ὑψηλὰ βουνὰ τῆς Ἰμβρου καὶ τῆς Σαμοθράκης ἔχει οὔτε τὴν πλουσίαν βλάστησιν τῆς Θάσου. Τὰ βουνὰ τῆς Λήμνου εἶναι χαμηλὰ καὶ γυμνὰ καὶ μόνον χόρτον ἔχουν ἀρκετὸν διὰ τὴν βοσκήν τῶν ποιμνίων. Περὶ τὸ μέσον δὲ τῆς νήσου, ὅπου εἰσχωρεῖ βαθὺς ὁ κόλπος τοῦ Μούδρου, ἀπλώνεται εὐρεῖα πεδινὴ ἔκτασις, τῆς ὁποίας τὰ χαμηλότερα μὲν μέρη κατέχονται ἀπὸ λιμνάζοντα νερά, τὰ δὲ ὑψηλότερα ἔχουν ἐδάφος κατάλληλον εἰς τὴν γεωργίαν. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου, καταγεγραμμένος εἰς τοῖς ἀκόλουθα ἔξω χωρία, εἶναι κατ' ἔξοχον γεωργικὸς καὶ κτηνοτροφικὸς. Χρῶνται μάλιστα χωρία ὅς ἡ Φυδύνη καὶ ἡ Σπανδάλη, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν εὐρίσκεις οὔτε ἓνα ἄνθρωπον καταγεγνημένον εἰς τὴν ἀλιεῖαν, ἂν καὶ ταῦτα δὲν ἀπέχονται οὐδὲ ἐν τέταρτον τῆς ὥρας ἀπὸ τὴν παραλίαν. Ἔτσι ἡ ζωὴ τῶν Λημνίων χωρῶν περὶ ὅλην εἰς τὴν ξηρὰν καὶ σχεδὸν ὅλοι ἀποζοῦν ἀπὸ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν.

Ἡ οἰκονομικὴ ὁμῶς κατάστασις ἐν τῇ νήσῳ πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἔτων ἦτο πολὺ δυσμενὴς διὰ τοὺς ἀγρότας. Ἡ γῆ ἀνῆκε κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς Τούρκους ἀγάδες ἢ χριστιανοὺς γαιοκτῆμονας, ἐγκατεστημένους εἰς τὸ Κάστρον. Οὗτοι ἐξεμίθωνον τὰ κτήματά των ὑπὸ βαρυτάτους ὅρους εἰς τοὺς ἀγρότας, οἱ ὁποῖοι σύμφωνα μὲ τὸ ἐπικρατῆσαν ἐν τῇ νήσῳ ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς φραγκοκρατίας δίκαιον ὑπέκειντο καὶ εἰς προσθίτους ἀγγαρεῖας. Ποίου εἶδους ἦσαν αἱ ἀγγαρεῖαι αὐταὶ καὶ πόσον ὑπῆρξαν καταθλιπτικαί, καταφαίνεται ἀπὸ τοὺς λόγους τῶν χωρικῶν, τοὺς ὁποῖους παραθέτω, ὅπως τοὺς κατέγραψα πρὸ διετίας εἰς τὸ χωρίον Σβέρδια:

«Ἀπ' ὅσα χουράφια εἶχι τ' ἀφεντ' κὸ καὶ τὰ ὁσπρινιν οὐ κιαχαγιᾶς τημσάρα¹⁾, κρατοῦσιν ἓνα χουράφ' τ' ἀφεντ' κὸ καὶ τὸ ἄβαζι παρασπόρ', ἐντελῶς θκὸ τ'. Οὐ κιαχαγιᾶς ἡθιλι νὰ τοῦ τὸ σπεῖρ', νὰ τοῦ τὸ θιερίσ' — ἡ κιαχαγιαδῖνα μαζί — νὰ

¹⁾ Περὶ τῆς λέξεως βλ. Κ. Ἀμάντον, Συμβολὴ εἰς τὸ Χιακὸν γλωσσάριον 1926 σελ. 67 καὶ Στ. Ξαρθουδίδου, Γλωσσικαὶ ἐκλογαὶ ἐν Λεξικογρ. Ἀρχεῖφ 3, 142.

τοῦ τ' ἁλουνίς¹ μὲ τὰ θκά τ' τὰ ζῳα, γὰ τοῦ τὸ πάη ἔτ' μου. Καμιά βουλά τ' ἀφεντ' κὸ ἔβαζι παρασπόρ² τοῦ μεγαλύτιρού τ' τοῦ χουράφ³. ("Ένας ἀγῶς στοὺν Κουντουβράκ⁴ εἶχε δεκατέσσερα ζοβγάρια, δεκατέσσερ⁵ κιαχαγιάδης· καὶ γοὶ δεκατέσσερ⁶ τὸν βάζαν οὐ καθέννας ἓνα παρασπόρ⁷ ξιχουρσιτά. Τ' ἁλών' ζιν αὐτὸς ὅλα μαζί — οἱ κιαχαγιάδης πάλι τ' ἁλών' ζαν — κ' ἔκανι πιντακόσια πνάκια ροβίδια, θκά τ', τοῦ πνάκ⁸ δώδικα οὐκάδης). Κι ὅταν πάλι ἓνας κιαχαγιάς πάει καὶ βαρεστήσ⁹ ¹⁾ μ' ἓνα ἀφεντ' κὸ γὰ πάη σύντροφος κ' ἔχ' μόνη οὐ κιαχαγιάς πρόβατα, τ' ἀφεντ' κὸ δὲν ἔχ', οὐ μωῶς ποὺ γυρίζουν τὰ πρόβατα εἶνι τ' ἀφεντ' κοῦ ὁμως, συμφωνοῦν γὰ τοὺν πάη διαταμένα ἓνα δανεκὲ τυρί, ἓνα ἀρνὶ τ' Λαθριγιά²⁾ κ' ἓνα στοὺν παναγύρ³ τὸν πάει κ' εἴκουσ⁴ τυργιά ξερά καὶ σὺς δεκαπέντι μέρις πό 'να ταγίν⁵: ἓνα κουρούπ⁶ γάλα καὶ ὀγνὸ τυργιά φρέσκα κι ἀπὸ 'να γουμάρ⁷ ξύλα. Κι ἀγγαρειὲς πουλ- λὲς εἶχαν προῶτα. "Αμα πήγαινε τ' ἀφεντ' κοῦ του τὸ ταγίν⁸, στοὺν Κάστρου, θὰ τοὺν ἔστερνι γὰ πὰ γὰ τοὺν φέρ⁹ ἔξ βαρέλια νιρὸ ἀπ' τοὺν Αὐλῶνα³⁾, γὰ γιμώσ⁴ οἷλις τίς σφίδις κι τὰ πθάρια, γὰ γὰ πιράσ⁵ τς δεκαπέντι μέρις, ὅσον γὰ ξανάρθ⁶ οὐ κιαχαγιάς γὰ τοὺν νιοκουβανήσ⁷. Νυχτωτῶν κοσμίος, βορέγαν. Σκλάβ⁸, γὰ σκλάβ⁹ ⁴⁾ "Αφοῦ τέλειωναν οἱ δ' λειὲς κι τοὺν ἔβαζι γὰ φάη ἓνα κονμμάτ⁵ ψουμί, οὐ κιαχαγιάς, ὅπους ἦταν κατάκουπους, ἦθελαν μιστ⁶ ψουμί σὴν καθισιά τ' Τ' ἀφεντ' κὸ ποὶ τὸ γλέπι, τοὺν φαίνεται δύσκολον γὰ τοὺν ἔλενι: πιτοὺν οἱ πέφτικς, ὅηλι φεύγουν τὰ φελιά... ».

"Ετσι ἐξηγεῖται διατί οἱ Λήμνιοι ἐξενετέοντο ἄλλοτε τόσον πολὺ. Κατὰ τινα χωρικὸν «τὰ προῦτ' γὰ τὰ χρόνια τὰ ζοβγάρια ἦσαν ἄχρ' στα. Τὰ χουράφια τὰ χαν οἱ Τοῦρκ¹ κ' οἱ χριστιανοὶ ἐφιβγαν σὴν 'Ανατουλή ἀπὸν μ' κροί. Μόν² γέγ³ εὔρισκис ἰδῶ». Δι' αὐτὸ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1928 εἰς 1000 ἄνδρας ἀντεστοίχουν ἐν Λήμνῳ 1161 γυναῖκες· ἡ διαφορὰ δηλαδὴ τοῦ θήλεος ἀπὸ τοῦ ἄρρενος πληθυσμοῦ ὑπερέβαινε ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ καὶ αὐτὴν τὴν ἐν Κίνα παρατηρουμένην μεταξὺ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἀριθμητικὴν δυσαναλογίαν. "Ενεκα τούτου ἐπὶ μακρὸν ἡ καλλιέργεια ἐν τῇ νήσῳ εἶχεν ἀφεθῇ εἰς τὰς χεῖρας τῶν γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι περιορίζοντο γὰ καλλιερгоῦν τὴν κριθὴν καὶ τὰ ὄσπρια, ἰδίᾳ τὸν ἄφκον, ἐνῶ ἡ γῆ τῆς νήσου, ὡς ἀπέδειξεν ἡ δενδροκομία καὶ ἡ καλλιέργεια τοῦ βάμβακος, εἶναι δεκτικὴ ποικίλης καὶ προσοδοφόρου καλλιερгоείας. Οἱ ἄνδρες, οἱ ἀπο-

¹⁾ Πρβλ. τὰς φράσεις: θὰ πὰ γὰ βαρεστήσουμ¹ (= γὰ συμφωνήσουμε). Πῆγα καὶ βαρίσσοα. βαρεστήσ²τε μὲ τοὺν κιαχαγιά σ', - βαρεστήσαμ'. - Σὲ δῶκε καὶ πέγ'; (= καπάρο, βαξίος') - Μὲ δῶκε.

²⁾ Τὸ Πάσχα.

³⁾ Ρυάκιον (ρηνάκ') εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας ὥρας ἀπὸ τὸ Κάστρο.

⁴⁾ Πρβλ. Δ. Φωκᾶ, "Ο στόλος τοῦ Αἰγαίου 1912 - 1913. "Αθῆναι 1940, σ. 42 καὶ 56: βαρυτέρα, φαίνεται, ἐν Λήμνῳ ἡ δουλεία εἶχε πολὺ ταπεινώσει τὸ φρόνημα.

μένοντες εις τὴν νῆσον, ἡσχολοῦντο κυρίως εἰς τὴν βοσκὴν τῶν ποιμνίων. Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν δ' αὐτῆς ὀφείλεται, ὥς νομίζω, ἡ καταστροφή τῶν δασῶν καὶ ἡ παντελὴς ἔλλειψις δένδρων ἐν τῇ Λήμνῳ.

Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1938 μεταβὰς κατ' ἐντολὴν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν διὰ λαογραφικοὺς σκοποὺς εἰς τὴν Λήμνον περιῆλθον μερικὰ ἀπὸ τὰ μᾶλλον ἀπομακρυσμένα χωρία τῆς νήσου, ὥς τὰ Σβέρδια, τὸν Κατάλακκον, τὸ Βάρος, τὰ Καμίνια, τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, Φυσίνην, Σκανδάλην κ. ἄ. Οὕτω μὲν ἐδόθη ἡ

Εἰκ. 1. - Ἡ Λήμνος.

εὐκαιρία νὰ ἐξετάσω τὰς μορφὰς τῶν παλαιῶν οἰκίσεων τῆς νήσου καὶ νὰ μελετήσω τὴν ἐξέλιξιν, τὴν ὁποίαν αὐταὶ παρουσιάζουν. Τὰ πορίσματα τῆς μελέτης ταύτης θὰ ἐκθέσω κατωτέρω.

Ἐν πρώτοις πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι αἱ ἀγροτικαὶ οἰκίαι τῆς Λήμνου εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον διώροφοι καὶ ἔχουν τὴν στέγην ἀμφικλινῇ. Ἐπίπεδον στέγην ἦτοι δῶμα εὐρίσκομεν μόνον εἰς τὰς μάνδρας καὶ τὰ χαγιάτια, ὅπου μανδρίζονται τὰ πρόβατα, καὶ εἰς τὴν λεγομένην ἀξάταν ἦτοι τὸν στάβλον, ὅστις ἐν εἵδει προθαλάμου εἶναι προσηρτημένος εἰς τὴν προσθίαν πλευρὰν τοῦ σπιτιοῦ (βλ. πίν. Δ' εἰκ. 2). Πρέπει ὅμως νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι καὶ εἰς τὴν ἐπικλινῇ στέγην ἐφαρμόζεται ἐν μέρει ἡ τεχνικὴ τῆς διὰ δώματος στεγάσεως καὶ εἰς αὐτὴν δηλαδὴ ἐπάνω εἰς

τὰ ξύλα καὶ τὰ καλάμια, μὲ τὰ ὁποῖα στεγάζεται ἡ οἰκία, ἐπιστρώνονται κατὰ πρῶτον ξηρὰ θαλάσσια φύκη (κουμ'διά) καὶ ἔπειτα παχὺ στρώμα λάσπης¹⁾, ἐπάνω δ' εἰς αὐτὸ τοποθετοῦνται οἱ στρωτήρες κέραμοι²⁾. Εἰς τὴν ἐργασίαν δ' αὐτήν, προπάντων εἰς τὸ δέσιμο τῶν καλαμιῶν, βοηθοῦν τὰ κορίτσια τοῦ χωρίου, προσφέροντα ἀμισθὶ τὴν βοήθειάν των, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἀφήγησις χωρικοῦ, καταγομένης ἐκ Πλάκας τῆς Λήμνου: "Αμα θέλ' ἕνας νὰ σκιπᾶς³⁾ τοῦ σπῖτι τ', φουνάξ' κουρίτσια κι αὐτὰ ἀνιβαίν'ν ἀπάν' στὰ καπροῦλια, κάθουντι καὶ δέν'ν τὰ καλάμια. Τὰ δέν'ν μὲ βοῦρλα. Κατόπ' ἡ ροικονκυρὰ τὰ μαγερεῦ' μακαρόνια ἢ φλουμάρια καὶ τὰ φ'λεύ'. Ἡ πληρομὴ εἶν' αὐτή. Μετὰ θὰ ρήξουν κουμ'διές, πουλλές πουλλές, τὶς πατοῦν καλὰ στὰ καλάμια κι τὶς στρών'ν, γιὰ νὰ 'ναι ἴσια. Ὑστισα κονβαλοῦν λάσπ' ἀνακατεμέν' μὲ ἄχισα κι κουμ'διές κι ἀφοῦ ξιραθῇ καλὰ, τότες θὰ βάλουν τὰ κираμίδια. Τὴ λάσπ' τὴν βάζουν γιὰ τοῦ κρύου τὰ καλάμια, γλέπ'ς, εἶνι ψιλὰ κι χονδρὶς τὰ βάν' τοῦ σπῖτ' θὰ ἦταν κρύου τοῦ χειμῶνα κι ζιστὸ τοῦ καλονκαιρ'. Κι τὰ κираμίδια δὲν τὰ βάζουν μὲ λάσπ', ἀλλὰ τὰ πετρώουν, βάζουν πέτραις ἀπάν'. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐπιτυγχάνεται καὶ ἡ ἀσφάλειαι τῶν ἐνοίκων ἀπὸ τῆς ἐπηρείας τοῦ καιροῦ· διότι τὰ φύκη, πιεζόμενα ἀπὸ τὸ ὑπερκεῖμενον βάρος, σχηματίζουν μαζί μὲ τὸ χῶμα ὅσιον ἀπομονωτικὸν καὶ κατὰ τὸν πύχον καὶ κατὰ τὴν ζέστην. Εἶναι προφανές, ὅτι τὴν πείραν ταύτην οἱ χωρικοὶ τῆς Λήμνου ἀπέκτησαν ἐκ τῆς ἐπιτεδοστέγου κατασκευῆς, τὴν ὁποίαν σήμερον, ὡς εἴπομεν, ἐφαρμόζουν μόνον εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῆς ἀξάτας καὶ τῶν χαρματιῶν.

Ἄλλο γενικὸν γνῶρισμα τῶν ἀγροτικῶν οἰκιῶν τῆς Λήμνου, ὀφειλόμενον εἰς τὰς τοπικὰς οἰκοδομικὰς συνθήκας, εἶναι ὅτι εἰς τὴν τοιχοποιίαν δὲν γίνεται χρῆσις ἀσβέστου· διότι ἡ νήσος στερεῖται ἀσβεστολιθικῶν πετρωμάτων, τὴν δὲ ἀσβεστον ἀναγκάζονται νὰ εἰσάγουν, ὡς καὶ τὴν ξυλείαν, ἔξωθεν, ἐκ Σαμοθράκης, Ἀγίου Ὄρους καὶ Μυτιλήνης. Ἐνεκα τούτου ἡ χρῆσις τῆς ἀσβέστου εἰς τὰς οἰκοδομὰς εἶναι δαπανηρὰ. Καὶ μεταχειρίζονται μὲν οἱ Λήμνιοι χωρικοὶ εἰς τὰ κτισίματά των ἀπλοῦν χῶμα, σκέτη λάσπη, ἀλλ' αὕτη εὐκόλως ἐκπλύνεται ὑπὸ τῆς βροχῆς, ἡ ὁποία εἰς τὰς νήσους συνοδεύεται μὲ βιαιὰς ριπὰς τοῦ ἀνέμου. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ γεῖσον τῆς στέγης, ἡ λεγομένη παραπτέρωση, εἶναι πολὺ στενὴ, σχηματιζομένη

¹⁾ Πρβλ. τὴν ὁμοίαν κατασκευὴν τῆς ἐπιτέδου στέγης ἐν Σκύρῳ, Σάμῳ, Καρπάθῳ κ. ἄ. Ἀγγ. Χατζημυχάλη, Ἑλλην. λαϊκὴ τέχνη. Σκύρος. Ἀθ. 1925 σ. 41. Σάμος. (Ἑλλ. Γράμματα τ. 3 (1928) σ. 92). Μ. Μιχαηλίδου Νονάρον, Λαογρ. Σύμμεικτα Καρπάθου, Β', Ἀθῆναι 1934 σ. 357 κέ. Πρβλ. καὶ τὴν ἀρχαίαν δόρῳσιν τῶν στεγῶν βλ. Ἀ. Κεραμοπούλλου, Ἀνασκαφαὶ καὶ ἐρευναι ἐν τῇ ἄνω Μακεδονίᾳ ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. 1932 σ. 116 καὶ Πρακτ. Ἀρχ. Ἐταιρείας 1933 σ. 80.

²⁾ Ὁ τρόπος οὗτος τῆς στεγάσεως φαίνεται εἰς τὸ ἀκάλυπτον μέρος τῆς στέγης τοῦ ναΐσκου τοῦ πίνακος Α, εἰκ. 2, τὸ δὲ δέσιμο τῶν καλαμιῶν εἰς τὸν πίν. Γ.

μέ σειρὰν πλακῶν, ὀλίγον μόνον ἔξεχουσῶν τοῦ τοίχου, καὶ δὲν ἀρκεῖ νὰ προφυλάξῃ τοὺς τοίχους ἀπὸ τὴν βροχὴν, διὰ τοῦτο οὗτοι φαίνονται ὥς νὰ κατεσκευάσθησαν ἄνευ συνδετικῆς ὕλης, ὡς *ξερολιθιά*. Ἐκ τούτου τὰ χωρία τῆς Λήμνου ἑξωτερικῶς δὲν παρέχουν τὴν λευκὴν ὄψιν, ἣ ὁποία χαρακτηρίζει τὰ «ἄσπρα» νησιὰ τοῦ Αἰγαίου. Διὰ τὴν ἔλλειψιν δὲ τῶν ξύλων καὶ «*ξυλοδέματα*»¹⁾ δὲν μεταχειρίζονται εἰς τὸ κτίσιμον. Δι' αὐτὸ κατασκευάζουν τοὺς τοίχους, προπάντων τοῦ κάτω ὁρόφου, πολὺ παχεῖς (0,65 - 0,70 μ.).

Ὡς εἴπομεν, ἡ συνήθης μορφή τῆς ἀγροτικῆς οἰκίας ἐν Λήμνῳ εἶναι ἡ τῆς διωρόφου οἰκίας· ἀλλ' ἀπαντᾷται πολλαχοῦ καὶ ἡ μονώροφος οἰκία, τὸ λεγόμενον *καλύβι* ἢ *χαμόγειο σπίτι*, τὸ ὁποῖον προφανῶς ἀποτελεῖ τὴν ἀπλουστεράν καὶ παλαιότεράν τῆς κατοικίας μορφήν ἐν Λήμνῳ, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ (πίν. Α, 3)²⁾. Τοιαύτη εἶναι ἡ οἰκία τοῦ Γεώργη Γεωργαλᾶ εἰς τὸ χωρίον Φυσίνη³⁾, τῆς ὁποίας κάτοψιν παρέχω κατωτέρω (εἰκ. 2)⁴⁾. Κατὰ τὴν νοικοκυρὰν εἶναι *σπίτ' τρακόσια χρονοῦ, παλιό, γενοβέζ'κο*. Εἰσερχόμεθα διὰ θύρας χαμηλῆς, ὕψους 1,65 μ., εὐρισκομένης εἰς τὸ ἀριστερὸν ἄκρον τῆς καὶ τῆς πλευρᾶς τῆς οἰκίας· καὶ γενικῶς τῇ μύρτῃ τὰ καλύβια τὴν ἔχουν ἀπὸ τὴν στήθ' ἀπὸ τῆς κλείεται δ' αὕτη ἔσωθεν διὰ χονδροῦ ξυλίνου *σύρου*, ὅστις χωρίζεται ἐντὸς τοῦ τοίχου. Εἰς τὸ ἔτερον ἄκρον τῆς αὐτῆς πλευρᾶς, εἰς τὴν νοτιὰν, εἶναι ἀχμηκεῖζομένη μετὰ τοῦ νοτίου καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου, εὐρίσκεται ἡ ἐντὶς κοινῶς λεγομένη *γουνιά*. Αὕτη εἶναι ἐκτισμένη μὲ *θόλο* καὶ ἀχιβάδας καὶ ὥς φαίνεται ἀπὸ τὰς παρατιθεμένας

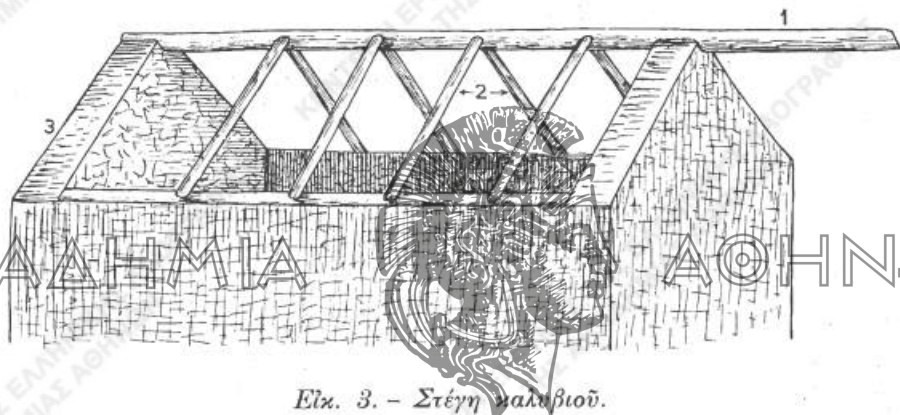
¹⁾ Βλ. Δ. Δουκοπούλου, Αἰτωλικαὶ Οἰκῆσεις, ἐν Ἀθήναις 1925, σ. 42.

²⁾ Πρὸς ταῦτα συμφωνεῖ καὶ ἡ μαρτυρία τῶν χωρικῶν: *Τὰ προντὰ τὰ σπίτια ἦταν καλύβια. Πρὶν τὰ σπίτια ἦταν χαμόγεια καὶ ὕστερα τὰ φκιαξαν ἀνώγεια. Παππούζιμι κάδαν σὲ καλύβ', σὲ χαμόγειο*. (Κωνστ. Ἀτταλειώτης, Φυσίνη). Βλ. καὶ Ἑλετ. Λαογρ. Ἀρχ. 1939 σ. 36 καὶ Ad. Helbok, Haus u. Siedlung im Wandel der Jahrtausende, Berlin 1937, σ. 29.

³⁾ Τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου εἰς τὸ Λήμιον ἰδίωμα εἶναι *Φοῖν'*, ἀλλ' οἱ κάτοικοι λέγονται *Σφνάδης*, τὸ δὲ ἐπίθετον εἶναι *σφνάδκου*, π.χ. *σφνάδα οὐνόματα*, ὑπάρχει δὲ καὶ ὁ *σφνίς* σημαίνον φυτό μὲ συριγμὸν ἐπὶ ἀνέμου διερχομένου διὰ στενοῦ ἀνοίγματος κλπ. Αἱ λέξεις αὗται ἔχουν προφανῶς σχέσιν πρὸς τὸ *σούφνας*, ὡς λέγεται ἐκεῖ ὁ *σίφοντας*, μὲ τὴν λέξιν δ' αὐτὴν πρέπει νὰ συνδεθῇ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου. Καὶ πράγματι ἡ πέριξ τοῦ χωρίου περιοχὴ εἰς μεγάλῃν ἔκτασιν σκεπάζεται ἀπὸ παχὺ στρώμα λεπτοτάτης ἄμμου, τὴν ὁποίαν ὁ ἄνεμος, πνέων ἐξ Α. μετακινεῖ ἐκ τῆς παραλίας, μεταβάλλων τὴν ὅλην περιοχὴν εἰς μικρὰν Σαχάραν. Χωρικὸς ἐκ Φυσίνης μοῦ ἔλεγε: *Νὰ δῆς λίχνος, χαλασμός!* *Ὅταν λιχνῇ, σκόν' ἄμμου, γίντι σύννεφον*. Ὅθεν εἶναι πιθανόν, ὅτι καὶ τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου ἦτο ἀρχικῶς **Σουφίν'*, *Σφίν'* καὶ κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφώνων σ καὶ φ ἔγινε *Φοῖν'*, μεθ' ὃ κατὰ παρετυμολογίαν ἐγράφη *Φυσίνη* ἐκ τοῦ φυσῶ. Πρβλ. *φίσουνas* ἀντὶ *σίφουνas* ἐν Χίῳ, Ἀθηναῖ, τ. 29, σ. 223, Λεξικογρ. Δελτίον Α' 132.

⁴⁾ Τὰ δημοσιευόμενα κατωτέρω σχέδια συνετάχθησαν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως, ἀντεγράφησαν δ' ἀπλῶς διὰ μελάνης ὑπὸ τοῦ κ. Πέτρου Βαλαβανίδη.

πιάτων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων χρησιμεύουν τὰ *ράφια*, ἐνῶ ἡ λεγομένη *κανιά*, μία πλατεῖα σανὶς κρεμασμένη διὰ σχοινίων ἀπὸ τὰ *καπροῦλια* τῆς στέγης, χρησιμεύει διὰ νὰ τοποθετοῦν ψωμιά, τυριά καὶ ἄλλα φαγώσιμα. Διὰ τὴν φύλαξιν δὲ στρωμάτων καὶ φορεμάτων ὑπάρχει εἰς τὸ βάθος τοῦ σπιτιοῦ τὸ λεγόμενον *γιοῦκερ* ἢ *θέση*, ἡ ὁποία ἐδῶ μὲν ἀποτελεῖ πρόχειρον ἐκ σανίδων χώρισμα, εἰς ἄλλα ὅμως σπίτια ὁμοιάζει μὲ μεγάλο ξύλινον ἐρμάριον (*μεσάντρα*). Ἀκριβῶς δ' ἀπέναντι τῆς θύρας, εἰς τὸ ἄκρον τοῦ βορείου τοίχου ὑπάρχει μικρὰ θυρὶς (*πανάθρο μὲ κανάτ'*) ὕψ. 0,87 μ., διὰ τῆς ὁποίας οἱ ξνοικοὶ ἠδύναντο ἐν ὥρᾳ κινδύνου νὰ ἔχουν διέξοδον εἰς τὰ ἔξω. Τὸ παράθυρον ὅμως, τὸ ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου, ἠνοίχθη εἰς ὑστερωτέρους χρόνους· τοῦναντίον παλαιὰ εἶναι ἡ κατο-

1 μισονδόκ' 2 καπροῦλια 3 καλκάν'.

θυρίδα, δηλ. ἡ μικρὰ ὀπή, ἡ ὑπάρχουσα χαμηλὰ εἰς τὸν πρόσθιον τοῖχον γιὰ τὸν κάτο (τ. ἔ. γάτο).

Ὅροφὴν τὸ σπίτι δὲν ἔχει, ὥστε εἶναι κάτωθεν ὁρατὴ ἡ *μισονδόκ'*, ἡ μεγάλη δοκός, ἡ ὁποία διήκει παραλλήλως πρὸς τὰς μακρὰς πλευρὰς τῆς οἰκίας καὶ κατὰ μὲν τὰ ἄκρα αὐτῆς στηρίζεται ἐπὶ τῶν ἀετωμάτων τῶν στενῶν πλευρῶν (κοινῶς *καλκάνια*), κατὰ δὲ τὸ μέσον ἐπὶ ξυλίνου στύλου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶναι τοποθετημένον τεμάχιον ξύλου δίκην κιονοκράνου (*ντάκος*). Ὅθεν ἡ μεσοδόκη ἀποτελεῖ ἐδῶ τὸ κορυφαῖον τῆς στέγης ξύλον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀγκυρῶνται τὰ ἐγκάρσια ξύλα, τὰ λεγόμενα *καπροῦλια*, τὰ ὁποῖα σχηματίζουν τὰ κεκλιμένα ἐπίπεδα τῆς στέγης (*σκεπά μὲ δνὸ ἀκιντιά*, δηλ. κλίσεις), (εἰκ. 3). Εἶναι δ' οὗτος ὁ ἀπλούστερος τῆς τοιαύ-

Λαογρ. Σύμμ. Καρπάθου, Β' 1934 σ. 359), τὴν *λαγηνοκάμαρα* τῆς Θράκης (Γ. Μέγα, Θρακ. οἰκίσεις ἐν Ἐπ. Λαογρ. Ἀρχείου 1939 σ. 12), τὸν *σταμνολόγο* τῆς Θεσσαλίας κλπ.

της στεγάσεως τρόπος ¹⁾, διότι ἐπιτυγχάνεται διὰ μιᾶς μόνης μεγάλης δοκοῦ, ἔχει δὲ καὶ τὸ πλεονέκτημα, ὅτι ὑφίπνι ἐλευθέρων τὸν μεταξὺ τῶν πλευρῶν τῆς στέγης χώρον καὶ οὕτω δίδει ὕψος μεγαλύτερον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ σπιτιοῦ. Διὰ τοῦτο, ἐνῶ τὸ ὕψος αὐτοῦ κατὰ τὰς μακρὰς πλευρὰς τῶν τοίχων εἶναι 1,80 μ., εἰς τὸ μέσον μέχρι τῆς μεσοδόκης εἶναι 2,46 μ. Ὡς δ' εἵπομεν ἐν ἀρχῇ, ἐπάνω εἰς τὰ καπροῦλια δένονται τὰ καλάμια, ἡ στέγῳς, ἡ ὁποία συμπληρώνεται μὲ κουμιδιᾶς καὶ λάσπη καὶ κεραμίδια. Οὕτω τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ σπιτιοῦ διαμορφοῦται ἐκ μόνων τῶν κατασκευαστικῶν στοιχείων καὶ μὲ τὴν ἀραιὰν ἐπίπλωσιν παρέχει τὴν ἐντύπωσιν τοῦ λιτοῦ καὶ ἀπερίττου.

Εἰς τὴν αὐτὴν ὑπάρχουν διάφορα ἄλλα κτίσματα: τὸ χαγιάτ', τ' ἄχερών, τὸ ψωμαδιὸ καὶ τὸ παράσπτο.

Τὸ χαγιάτ' ἀποτελεῖ ἀνοικτὸν ὑπόστεγον καὶ χρησιμεύει γιὰ νὰ βάζουν τὰ πρόβατα. Μέσ' στὸν πέριγρον ἔχ' καὶ μιὰ ματροῦδα γιὰ τ' ἀρνιά' διότι τὸ σπῖτι ἀνήκει εἰς κτηνοτροφικὴν οἰκογένειαν.

Τ' ἄχερών' χρησιμεύει διὰ τὴν ἀποθήκευσιν ἀχύρου καὶ τροφῶν διὰ τὰ κτήνη, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν φύλαξιν κριθῆς, σίτου καὶ δημητριακῶν. Γίνεται δ' ἡ ἀποθήκευσις αὐτῶν κατὰ ὅλως ἴδιον τρόπον, τὸν ὁποῖον γνωρίζω ἐκ προικοφυῆς χωρτικῆς τῆς Πλάκας: "Ἄμα βάλ'ν τ' ἄχερόν' ἄχερών', τὸ πατὸν ποτὶν ποτὶν καὶ κάνουν μιὰ γούβα μέσ' σι' ἄχερο — ἄρεβαν' ἕνας ἄπαν' καὶ μ' ἕνα διρμόν' βγάξ' ἄχερο καὶ κάν' τὴ γούβα τὸ χτυπάει τ' ἄχερόν' ἄχερο γύρου κι ὅλα τὰ ψιλὰ πέφτ'ν καὶ μνήσκ' τὸ χοντρὸ τ' ἄχερο καὶ δὲν πέφτ' — Ἀφοῦ γίν' ἡ γούβα, στρών'ν κάτω κάτω φύλλα συκιᾶς καὶ μετὰ ρήχτουν μέσα σιάρ', κθάρ', ρόβ', ὅ,τ' καρπὸ ἔχουν, ἴσαμε πενήντα, ἐξήντα πνάκια. Ἀφοῦ γεμίς ἡ γούβα, τότες παίρν'ν ἀγδούρ' καὶ τὴ σκεπάζουν' βάζουν κ' ἕνα δυὸ ξύλα σὰ σταυρό, γιὰ νὰ σταθοῦν αὐτοὶ οἱ ἀγδούρ. — Αὐτὸς ἀγούδουρας εἶναι ἕνα ψιλὸ ψιλὸ χόρτο μὲ κόκκινα λουλουδάκια. Ἐχ' ἕνα γάλα κι ἂν πάη στοὺ μάτ' μπορεῖ νὰ στραβονθῇ ἄνθρουπους· καὶ σὰ πόδια σ' κάν' φουσκάλες. Τὸ τρών τὰ ζῶα, ἅμα ἔχ' ὅμως γάλα, μπορεῖ νὰ στραβονθῇ ἡ αἰγα. Ἐχ' σπιρτάδα καὶ γιὰ δαῦτο δὲν περνάει τὸ σκουλήκ' ψουφάει. — Μετὰ ρήχτουν ἄχερο ἀπουπάν. Αὐτὸ τοῦν κάν'ν, γιὰ νὰ μὴ πιᾶς' ψεῖρα τοῦν σιάρ', τοῦν κθάρ'. Ἀμα τοῦν χρειαστῇ, τοῦν βγάξ' ἀπουπάν' κι ἅμα θελήσ' νὰ τοῦν πάρ' ὅλον, τότες κάν' μιὰ τρύπα στοῦν πλάγ' κι αὐτὸ πέφτ'. Ὅσο κι ἂν εἶναι ὅμως, τὸ σιάρ' ἀνακατεύεται μὲ τ' ἄχερο καὶ τότες τὸ λιχνίζουν μὲ τοῦν διρμόν' κι τοῦν ξεχωρίζουν.

¹⁾ Ὅτι εἶναι οὗτος καὶ ὁ μᾶλλον ἀρχέγονος τρόπος κατασκευῆς τῆς ἀετωειδοῦς στέγης βλ. Fr. Oelmann, Haus und Hof im Altertum, τ. 1, Berlin 1927, σ. 48.

Τὸ *ψωμαδιό* ἢ ὁ *φοῦρνος* εἶναι συνήθως κατασκευάσμα τῶν γυναικῶν, ὡς εἶναι καὶ ἡ *χοῆσις* αὐτοῦ ἰδικόν των ἔργον. Τὸ *goubè* τὸν *φκιάν'ν* οἱ *γυναῖκες* ὄχι μὲ τοῦβλα, ἀλλὰ μὲ κομμάτια ἀπὸ κεραμίδια ἀπάν' στὰ κεραμίδια βάζουν *κουμιδιά* καὶ ἀποπάν' λάσπ' ὡς εἰκοσπέντε πόντ' καὶ τίποτε ἄλλο. Ὡς καύσιμος δ' ὕλη χρησιμεύουν πλὴν τῆς βοείου κόπρου (*βοιδόξ'λα*) οἱ ἀκανθωτοὶ θάμνοι καὶ τὰ ἄλλα ἀκανθώδη χόρτα, τὰ ὁποῖα κοινῶς λέγονται *ξύλα*. Εὐτυχῶς τοιαῦτα χόρτα ¹⁾ φύονται εἰς τὴν νῆσον πολλὰ καὶ μὲ αὐτὰ οἱ χωρικοὶ μαγειρεύουν καὶ καίουν τοὺς φούρνους.

Παραπλεύρως τοῦ φούρνου εὐρίσκεται τὸ *παράσπιτο*, τὸ ὁποῖον χρησιμεύει διὰ τὰ *ξύλα* (*ἀστιβιές*, *κατσονουπόδια* κλπ.) καὶ ἄλλα χρειώδη τοῦ φούρνου (*πάννα*, *φκνάρ'*, *κουντάρ'* κλπ.). Ἐκεῖ βάν'ν καὶ τὶς *πνακουτὲς* μὲ τὰ *ψουμιά* καὶ κάθονται οἱ *γυναῖκες*, ὅσους νὰ γέν' τὸν *ψουμί*.

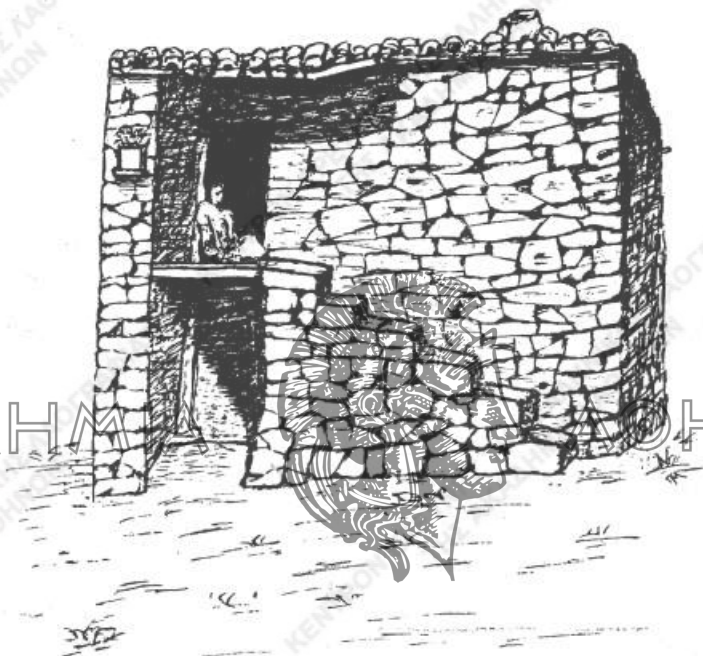
Τὰ κτίσματα αὐτὰ εἰς οὐδεμίαν συνοχὴν εὐρίσκονται πρὸς τὸ σπίτι· προσετέθησαν δηλ. βραδύτερον εἰς αὐτό, ὅταν ἡ οἰκονομία τοῦ οἰκοδεσπότου αὐξηθεῖσα ἀπῆτει τὴν δημιουργίαν ἰδιαίτερων χώρων διὰ τὴν ἀποθήκευσιν τῶν καρπῶν καὶ διὰ τὸν σταβλισμὸν τῶν ζώων. Ἦτο δὲ τούτο εἰκόλον, διότι τὸ σπίτι αὐτό, εὐρισκόμενον εἰς μίαν ἄκραν τοῦ χωρίου, διέθετε παρ' αὐτὴν τὴν ἀπαιτούμενην ἔκτασιν ὅπου ὁμοῦ καὶ τούτο ἦτο ἡ συνήθως ἐν τῇ νήσῳ περίπτωσις· ἡ ἐπάρκεια αὕτη δὲν ὑπῆρχεν, ἐκεῖ ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπαυξήσεως τῆς κατοικίας ἐθεραπεύθη διὰ τῆς δημιουργίας *κατωγείου* ὑπὸ τὴν κατοικίαν ²⁾. Ἐκ τούτου ὁ τύπος τοῦ *μονόσπιτου*, τοῦ συγκειμένου ἐξ *ἀνωγείου* καὶ *κατωγείου*, ὁ ὅσον συνήθης εἰς ὄρεινους ἰδίᾳ συνοικισμούς, ὡς εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, τὴν Ἡπειρον, τὴν Δυτ. Μακεδονίαν, τὴν Πελοπόννησον, ἐπικρατεῖ καὶ εἰς τὴν Λήμνον, παρουσιάζει δὲ ἀπλᾶς καὶ συνθέτους μορφάς.

Δεῖγμα ἀπλῆς διωρόφου οἰκίας (*μονόσπιτο* μὲ μιά *κάμαρα* χωρὶς *μεσοχωρίσματα*) ἀποτελεῖ ἡ ὀπισθεν εἰκονιζομένη οἰκία τῆς Λίξας Κατραμάδα τοῦ χωρίου Κάσπακα, τῆς ὁποίας κάτοψιν καὶ κάθετον τομὴν παρέχω ἐν σελίδι 13. Αὕτη εἶναι ἔκτισμένη εἰς ἀπότομον καὶ βραχώδη πλαγιὰν τοῦ βουνοῦ καὶ διὰ τοῦτο αἱ διαστάσεις αὐτῆς εἶναι μικραὶ (4,05×3,80 ἑσωτερ.). Τὸ ἀνώγειον ἀποτελεῖ, ὡς συνήθως, τὸν κύριον τῆς κατοικίας χώρον, τὸν προωρισμένον διὰ τὴν διαμονὴν τῆς οἰκογενείας, εἶναι δὲ αξιοσημείωτον ὅτι καὶ ὑπὸ τὴν μορφὴν αὐτὴν ἢ εἴσο-

¹⁾ Παραθέτω ὀνόματά τινα τοιούτων χόρτων: *ἀγούδουρας*, *ἀκονιζές* καὶ *νερακόνιζες*, *ἀμιλλάκ'*, *ἀνανίδα*, *ἀντραγίδα*, *ἄραμος*, *ἀσπόρδολας*, *ἀσπράγαθα*, *ἀστιβιές*, *γαῖδαράγαθα*, *θυμαράκια*, *κατσονουπόδια*, *μοσκοβοῦλ'* ἢ *μοσκογούλ'*, *χαμουλιόι*, *βλισκούν'*, *ἀσαμακιές*, κλπ.

²⁾ Περί τῆς εἰς ὕψος ἐπαυξήσεως τοῦ χώρου τῆς οἰκίας βλ. Fr. Oelmann, *Haus und Hof im Altertum*, I. Berlin 1927, σ. 36.

δος και ἡ ἐστία διετήρησαν τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς θέσιν, τὴν ὁποίαν εἶδομεν εἰς τὴν μονώροφον οἰκίαν, δηλ. κατασκευάζονται ἀμφοτέραι ἐπὶ τῆς νοτίας (ἢ ΝΔ.) στενῆς πλευρᾶς τῆς οἰκίας. Ἡ ἄνοδος εἰς τὸ ἀνώγειον γίνεται δι' ἐξωτερικῆς λιθίνης κλίμακος, ἐκτισμένης ἐπὶ τῆς νοτίας πλευρᾶς, ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ θύρα τοῦ κατωγείου εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς αὐτῆς πλευρᾶς καὶ ἀκριβῶς κάτωθεν τῆς θύρας τοῦ ἀνωγείου, ὁ πρὸ αὐτῆς χώρος μένει κενός, ἡ δ' εἴσοδος εἰς τὸ ἀνώγειον γίνεται μὲ μιά πεζούλα σανιδένια, δηλ. μὲ ξύλινον πλατύσκαλον, κατεσκευασμένον πρὸ τῆς θύρας

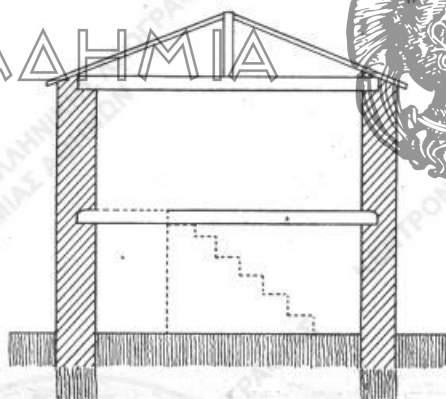
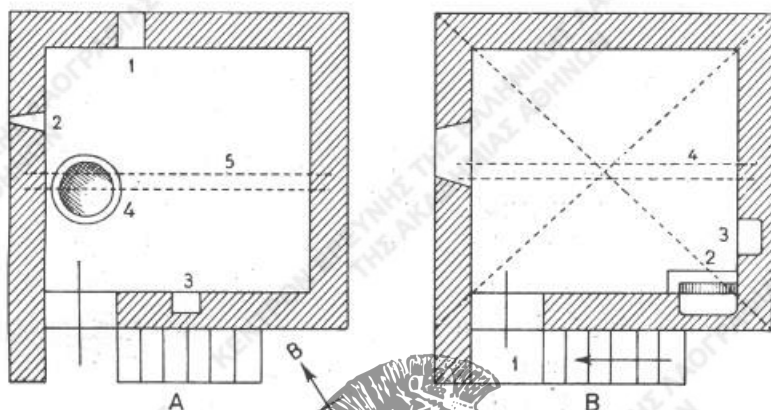
Εἰκ. 4. - Οἰκία Λίζας Κατραμάδα τοῦ χωρίου Κάσπακα.

τοῦ ἀνωγείου ¹⁾. Τούτου τὰ ξύλα ἀπὸ τῆς μιᾶς μὲν πλευρᾶς στηρίζονται ἐπὶ τῆς τελευταίας βαθμίδος τῆς κλίμακος, ἀπὸ δὲ τῆς ἐτέρας πλευρᾶς ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ τῆς οἰκίας τοίχου, ὅστις προεκτείνεται μέχρι τῆς προσθίας πλευρᾶς τῆς κλίμακος. Οὕτω τὸ πλατύσκαλον τοῦτο εἶναι ἀπὸ τῆς ΒΔ. πλευρᾶς κλειστόν, ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ στέγη τῆς οἰκίας προεκτεινομένη ἄνωθεν αὐτοῦ τὸ σκεπάζει, σχηματίζεται πρὸ τῆς θύρας τοῦ ἀνωγείου ἐστεγασμένος ἐξώστης, ὁ ὁποῖος λέγεται σκεπαστή καὶ παρὰ τὴν στενότητά του εἶναι πολλαχῶς χρήσιμος εἰς τοὺς ἐνοίκους· ἐκεῖ αἱ γυναῖκες κάθονται καὶ γνέθουν καὶ παίρνουν τὸν ἀέρα τους. Ὅμοιος ὁ κάτωθεν

¹⁾ Εἰς ἄλλας οἰκίας τοῦ τύπου τούτου (πίν. Δ εἰκ. 1) ἡ δυσχέρεια αὕτη παρεκάμθη, ἀνοίγεισης τῆς θύρας τοῦ κατωγείου ἐπὶ τῆς μακρᾶς πλευρᾶς τῆς οἰκίας.

αὐτοῦ σχηματιζόμενος ὑπόστεγος χώρος χρησιμεύει τὸ καλοκαίρι, διὰ νὰ δένουν τὸ ζῶον κτλ.

Μέρος τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς οἰκίας φαίνεται εἰς τὴν ἄνω εἰκόνα τοῦ πίνακος Β. Καὶ ἐδῶ ἡ γωνιά εἶναι θολωτή, ἀλλὰ πολὺ πτωχική, χωρὶς τὰς ἐκατέ-

Εἰκ. 5. - Κάτοπις καὶ κατὰ μῆκος τομὴ τῆς οἰκίας Λί-
ζας Κατραμάδα τοῦ χω-
ρίου Κάσπαχα.

A κατὼι	1 παράθυρο, 2 γυαλοφεγγίτς,	3 φωλιά γιὰ τίς ὀρνίθες, 4 π'θάρ',	5 μισονδόκ'.
B ἀνώι	1 πιζούλα, 2 γωνιά,	3 ντουλάπ', 4 μισονδόκ'.	

ρωθεν τοῦ καπνοδόχου θέσεις, πὺν προσδίδουν εὐρυθμίαν καὶ γραφικότητα εἰς τὸ τζάκι. Τὰ ὀλίγα μαγειρικά σκεύη εἶναι ἀνηρτημένα ἄνωθεν τῆς γωνιάς, με-
ταξὺ δ' αὐτῶν διακρίνονται ἡ χλιαροθήκ', ἡ κατρακάζα (τρίφτης τυριοῦ καὶ κολο-
κυθιοῦ), ἡ κρατούνα (νεροκολοκύνθη μὲ ὀπάς, χρησιμεύουσα εἰς τὸ στράγγισμα
τῶν μακαρονίων) κτλ. Καὶ παράθυρον ὑπάρχει ἓν, ὕψ. 1,23 μ. ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ
τοίχου. Καὶ ἔν γένει τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ χωρικοῦ σπιτιοῦ εἰς τὴν Λῆμνον δὲν

παρουσιάζει τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν ἐπίπλων καὶ τῶν σκευῶν, τῶν ὀποίων ἡ τόσον εὐρυθμος καὶ καλαίσθητος διάταξις εἰς τοὺς τοίχους καὶ τὰ ράφια ἀποτελεῖ τὴν στολὴ τοῦ σπαιοῦ εἰς τὴν Σκῦρον καὶ τὰ ἄλλα νησιὰ τοῦ Αἰγαίου.

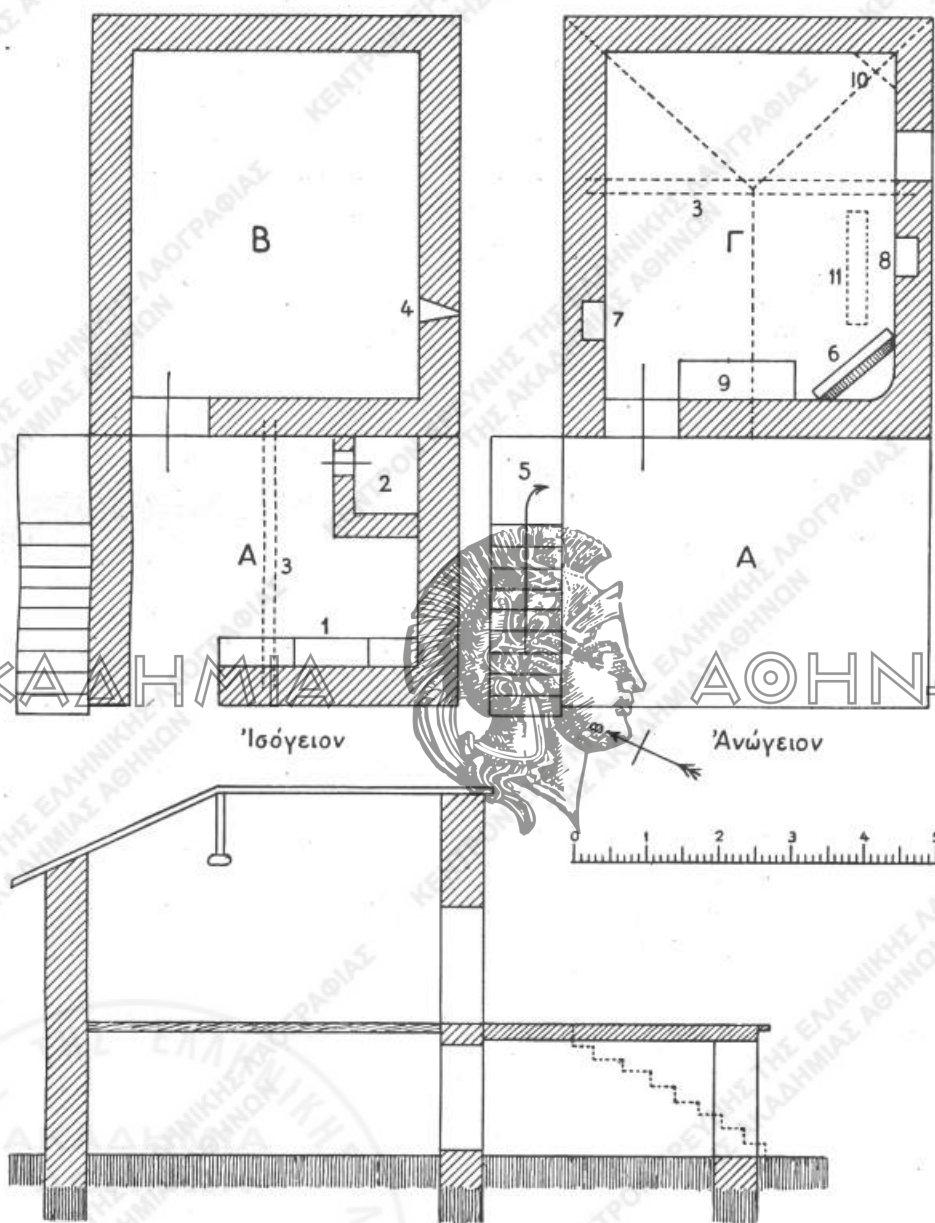
Ἐπειδὴ τὸ ἐμβαδὸν τῆς οἰκίας εἶναι σχεδὸν τετράγωνον ($4,05 \times 3,80$), καὶ ἡ στέγη αὐτῆς κατεσκευάσθη τετρακλινῆς μὲ τὰς τέσσαρας αὐτῆς πλευρὰς συγκλινούσας εἰς ἓν σημεῖον (*σκέπα μὲ τέσσερα ἀκιντιά (= κλίσεις) καὶ μὲ ἕναν μπαμπᾶ*)¹⁾ ὁλόκληρος δηλ. ἡ στέγη στηρίζεται ἐπὶ ἐνὸς καθέτου στύλου (*μπαμπᾶ*), ἐπικαθημένου εἰς τὸ μέσον τῆς μεσοδόκης. Καὶ ἔδῳ δὲ τὸ γεῖσον (*ἡ παραφτέρωση*) σχηματίζεται διὰ σειρᾶς πλακῶν καὶ εἶναι πολὺ στενόν.

Τέλος τὸ κατώι, χρησιμεῦν διὰ τὸν σταβλισμὸν τῶν ζώων, τὴν φύλαξιν τῶν γεωργικῶν ἐργαλείων καὶ τὴν ἀποθήκευσιν νομῆς καὶ καρπῶν, ἔχει εἰς ἱκανὸν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ὕψος ἐν στενὸν παράθυρον καὶ ἕνα φεγγίτην, ἕνεκα δὲ πτωχείας τῆς νοικοκυρᾶς ἐλάχιστα πράγματα περιέχει. Καὶ τὸ ὕψος τοῦ κατωγείου εἶναι τὸ ἐπιβαλλόμενον ἐκ τοῦ φυσικοῦ ἀναστήματος τοῦ ἀνθρώπου, ἥτοι 1,80 μ. Μερικοὶ εἰς τὸ κατώι ξεχωρίζουν μὲ πτοῦδας ἄνους 1-1½ μ. τὸ ἀμπάρ²⁾ καὶ βάζουν μέσα τὸν καρπό· τὸν ξεχωρίζουν μὲ πτοῦδ³⁾ ἄλλοῦ τὸ στάρ⁴⁾, ἄλλοῦ τὸ κθάρ⁵⁾, ἄλλοῦ τὸ μαρό⁶⁾.

Ἡ ἀπλὴ αὕτη διώροφος οἰκία ἀποτελεῖ εἰς πολλὰ τῶν χωρίων τῆς νήσου τὴν συνηθεστέραν τῆς κατοικίας μορφήν. Π.χ. εἰς τὰ Σβέρδια, τὸν Κατάλακκον, τὰ Καμίνια τὰ περισσότερα σπίτια εἶναι *μπαρσπια* ἀνώγεια μὲ σκάλα ἐξωτερικὴ πέτρινη. Πολλαχοῦ, ὡς εἰς τὰ Σβέρδια, ὑπάρχουν δύο ἢ καὶ τρία σπίτια ἐκτισμένα ὑπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν στέγην. Κατὰ τὴν φράσιν τῶν χωρικῶν, *μιὰ σκέπα τρίγια σπίτια, τέσσερα σπίτια!* ἔκαμνε καθένας *μονάχα* *τρεις τοῖχ'.* *Εἶχαν καὶ θυρίδες κ' ἔδινεν ἡ μιὰ τὴν ἄλλ' κοτελιάτ'κο¹⁾.* *Μονοιασμένος κόσμος (ὄχ' πὼς ἦταν ἀδέρφια).* *Εἶχαν καὶ κρυβτσάνες μέσ' στὸν τοῖχο, στὴν πόρτα ποπίσ²⁾, στὸ παχνὶ ποκάτ, γιὰ νὰ βάζουν χρήματα, πράματα....*

Μειονέκτημα σπουδαῖον τῆς διμεροῦς ταύτης κατοικίας εἶναι προφανῶς τὸ ὅτι ὁ χώρος, ὁ χρησιμεύων διὰ σταβλισμὸν τῶν ζώων εὐρίσκεται κάτωθεν τοῦ τόπου τῆς διαμονῆς τῶν ἀνθρώπων, ἐπειδὴ δ' ἡ τήρησις καθαριότητος εἰς στάβλον δὲν εἶναι πάντοτε κατορθωτὴ, ἡ τοιαύτη διάταξις τῶν χώρων ὑστερεῖ ἀπὸ ὑγιεινῆς ἀπόψεως. Ἐπειτα καὶ χώρον ἰδιαιτερον διὰ τὴν ἀποθήκευσιν τῶν δημητριακῶν καρπῶν καὶ τῆς νομῆς τῶν ζώων ἡ κατοικία αὕτη δὲν ἔχει.

¹⁾ *Κοτέλ'* = σκουτέλι. *Κοτελιάτ'κο*, τὸ φαγητὸν ποὺ στέλλεται ὡς δῶρον εἰς συγγενεῖς ἢ γείτονας, τὸ σκουτελικὸ ἢ ἀποδοσίμι, ἡ πέτσα ἢ ὁ δίσκος. (Βλ. Ἐπ. Λαογρ. Ἀρχ. 1939, σ. 104). Πρβλ. *θα τὸν κοτελιάσω*: *θα τὸν φιλέσω* (Λήμνος).

Ελκ. 6.- Κάτοπις και κατά πλάτος τομή της οικίας Ν. Κόκκ'ναρου του χωριού Βάρος.

A άξάτα,	1 παχιά,	5 μιζούλα,	9 γιοῦκερ,
B κατώι,	2 κ'μάσ' για τς θρνινες,	6 γουνιά,	10 τὰ 'κουνίσματα.
Γ άνωι.	3 μισουνδόκ',	7 λαηνουστάτ'ς,	11 κανιά (ψωμοσάνιδο).
	4 φηγγίτ'ς,	8 ντουλάπ',	

Τὰ μειονεκτήματα ταῦτα ἤρθησαν διὰ τῆς προσθήκης τρίτου χώρου, τῆς λεγομένης ἀξάτας¹⁾. Αὕτη κτίζεται γενικῶς ἐπὶ τῆς προσόψεως τῆς ἀπλῆς διωρόφου οἰκίας, ἀποτελοῦσα κλειστὸν πρὸ αὐτῆς προστώον, ἀλλὰ φθάνει μόνον εἰς τὸ ὕψος τοῦ ἰσογείου, χρησιμεύει δὲ διὰ τὴν στάβλισιν τῶν ζώων ἥτοι τῶν βοῶν καὶ τῶν ὑποζυγίων τοῦ ἀγρότου (πίν. Δ εἰκ. 2, πίν. Ε εἰκ. 1 καὶ 2). Ἐπειδὴ δὲ ἡ στέγη τῆς ἀξάτας, ὡς εἵπομεν, κατασκευάζεται ἐπίπεδος (δῶμα) καὶ εἰς τὸ αὐτὸ σχεδὸν ὕψος μὲ τὸ δάπεδον τοῦ ἀνωγείου, αὕτη χρησιμεύει ὡς πλατὺς ἐξώστης, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνέρχονται δι' ἐξωτερικῆς λιθίνης κλίμακος. Ἡ θέσις ὁμῶς τῆς κλίμακος δὲν εἶναι παντοῦ· ἡ αὐτή, ἀλλὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν τοποθεσίαν καὶ ἄλλοτε μὲν πίπτει ἐντὸς τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς, ἄλλοτε δὲ ἐξέχει αὐτῆς κατὰ διαφόρους διευθύνσεις καὶ οὕτω συντελεῖ εἰς τὴν ποικιλίαν καὶ γραφικότητα τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς τῆς οἰκίας. Εἰς τὴν ἀξάταν ὁ χωρικὸς ἐκθέτει τοὺς χλωροὺς καρπούς του εἰς τὸν ἥλιον πρὸς ἀποξήρανσιν, ἐπ' αὐτῆς καὶ ἡ οἰκογένεια δειπνεῖ καὶ κατακλίνεται κατὰ τὸ θέρος. Εἶναι δ' ἡ ἀξάτα καὶ ἄλλως χρήσιμος εἰς τὸν ἀγρότην· διότι πλὴν τῆς φάτνης διὰ τὰ ζῶα περιλαμβάνει καὶ τὸ *κουμάσι* γιὰ τὶς ὄρνιθες (εἰκ. 6), συνήθως δὲ καὶ τὸν φουῖρνον *τροφήν*²⁾, ὁ ὁποῖος κτίζεται εἰς μίαν τῶν πλευρῶν τῆς ἀξάτας, σχηματίζων ἐξωτερικὴς ἡμικυκλικὴν κόγχην, τὸ λεγόμενον *κου-βούκι* ἢ *κουβούκιον* (κουβούκιον. Βλ. εἰκ. Γ καὶ πίν. Ε, Γ καὶ Η, Θ). Οὕτως ὁ κατω-θεν τοῦ σπιτιοῦ χώρος ἥτοι τὸ κατὰ ἀπομεινὸν ἐλεύθερον καὶ διατίθεται διὰ τὴν ἀποθήκευσιν τῶν ξηρῶν καὶ ὑγρῶν καρπῶν καὶ τοῦ ἀχύρου, ὡς καὶ διὰ τὴν φύλαξιν τῶν γεωργικῶν ἐργαλείων (*ἀλέτιοι*, *ζῆγος*, *δοῦκαν*, *φκέντρο*). Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἀπαρτίζεται ἐν ἑνιαίῳ καὶ ἁρμονικῶν συνολῶν, τὸ ὁποῖον συγκεντρώνει κατὰ τὸν μᾶλλον πρόσφορον τρόπον ὅλους τοὺς ἀπαραιτήτους εἰς τὴν οἰκονομίαν τοῦ ἀγρότου χώρους· ἡ τοιαύτη δ' αὐτῶν διάταξις πληροῖ καὶ τοὺς ὅρους τῆς ὑγιεινῆς καὶ τὴν ἀνάγκην νὰ δύναται ὁ χωρικὸς εὐχερῶς νὰ ἐπιβλέπῃ κατὰ τὴν νύκτα τὰ κτήνη του καὶ νὰ τοὺς παραθέτῃ τροφήν³⁾. Ἐννοεῖται δ' ὅτι πολλαχοῦ παρὰ τὸ σπίτι μὲ τὴν ἀξάτα ὑπάρχει καὶ τὸ *καλύβ'* ἢ *παράσπτο* καὶ πολλάκις ὁ φουῖρνος εἶναι κτισμένος εἰς μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ, καθ' ὃν τρόπον καὶ εἰς τὴν ἀξάτα.

Ὅτι ὁ τύπος αὐτὸς τῆς οἰκίας, διακρινόμενος γενικῶς διὰ τῆς λ. ἀξάτας, προῆλθε διὰ προσθήκης ἐκ τῆς ἀπλῆς διωρόφου οἰκίας, τοῦ λεγομένου *ἀνωγοκά-τωγον σπιτιοῦ*, συνάγω ἐκ τοῦ ὅτι οὐδαμοῦ τῆς Λήμνου εἶδον παλαιὰν μονώρο-φον οἰκίαν μὲ ἀξάταν καὶ ὅτι ἡ διάταξις τῶν χώρων καὶ τῶν μερῶν παρέμεινε

¹⁾ Περὶ τῶν λ. ἀξάτας καὶ ἀξάτου καὶ τῆς ἐκ τοῦ τοξάτου ἐρμηνείας αὐτῶν βλ. Κ. Ἀμαρινοῦ ἐν Ἀθηνῶς τ. 23 (1911) σ. 490.

²⁾ Ὅμοιαν γειτνιάσιν τοῦ στάβλου μὲ τὴν κατοικίαν παρὰ Γερμανοῖς βλ. ἐν Α. Helbok, ἐνθ' ἀν. σ. 29 κέ. Πρβλ. Ἐπ. Λαογρ. Ἀρχ. 1939 σ. 16.

1. Σπίτι με ἀζάτα καὶ κουβούκλι Παν. Ἀγίου τοῦ χωρίου Ἀγίας Σοφίας.

2. Παλιὸ μονόσπιτο μετὰ τὴν ἀζάταν ὑψουμένην ἀνωτέρω τοῦ δαπέδου τοῦ ἀνωγείου καὶ προεκτεινομένην πλαγίως ἐν Φυσίῃ. Βλέπε τὴν μεσοδόκην τῆς στέγης προεκβαλλομένην ἔξω τοῦ προσθίου τοίχου.

ΠΙΝΑΞ 5.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

2. Σπίτι με αζάντο και αζάτα Τριανταφύλλου Κλειδῆ ἐν Φυσίνῃ.
Δεξιὰ ἡ λιθίνη κλιμαξ μετὸν λαηροστάτη εἰς τὸ βάθος.

ΠΙΝΑΞ Ζ.

Παλαιό σπίτι με άξαιτο εις τόν Κατάλακκον.

ΠΙΝΑΞ Η.

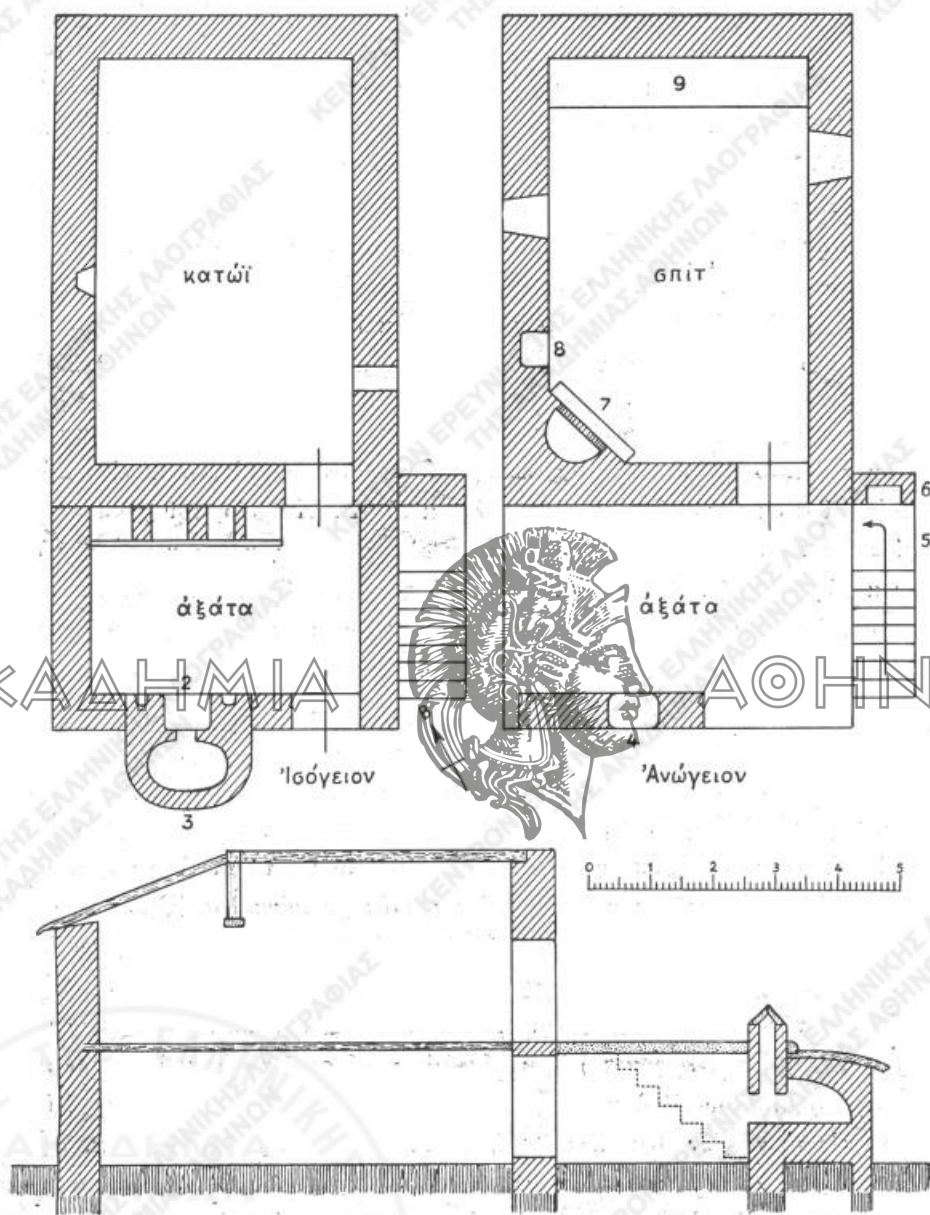

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

1. Οικία Γ. Κομνηνάκη της Σκανδάλης με την αψίδα και τὸν ποῦλον ἐπὶ τῆς πλαγίας
ἀκροῦς. Τὸ σκιαζόμενον κτήριον πρὸ τῆς αψίδας εἶναι κοινὸν διὰ τὸν χοῖρον καὶ τὰς
ὄρνιθας.

2. Οικία με γάνκελλα Δημ. Λούκη εἰς τὸν Κάσπακα.

Εικ. 7. - Κάτοψις καὶ κατὰ πλάτος τομὴ τῆς οἰκίας Παν. Ἀχιλλῆα τοῦ χωρίου Ἁγίας Σοφίας (Βλ. πίν. Ε' εἰκ. 1).

1 παχιά,
2 ψωμαδιώ,
3 κουβούκλ',

4 καπνοδοῦχος,
5 μπιζούλα,
6 λαγνοστοάτ'ς

7 γωνιά,
8 ντουλάπ',
9 γιοῦκερ.

καὶ ὑπὸ τὴν μορφὴν ταύτην οἶα καὶ ἐν τῇ ἀπλῇ διωρόφῳ οἰκία.

Γενικὸν γνῶρισμα τῶν οἰκιῶν τούτων εἶναι καὶ ἡ τρικλινὴς στέγη (σκέπα μὲ *τρία ἀκιντία*), ἡ ὁποία προσαρμόζεται καὶ πρὸς τὸ παραλληλόγραμμον σχῆμα αὐτῶν καὶ πρὸς τὴν ἀνάγκην, ὅπως τὰ ἐκ τῆς στέγης ρέοντα ὕδατα μὴ πλημμυρῶσι τὸ δῶμα τῆς ἀξίας, ἀλλὰ παροχετεύονται πρὸς τὰς μακρὰς αὐτῆς πλευρὰς· διὰ τοῦτο ὁ πρόσθιος τοῖχος τοῦ σπιτιοῦ ὑψώνεται ἀετοειδῶς, σχηματίζων τὸ λεγόμενον *καλκάνι* καὶ δίδων ροὴν πλαγίαν εἰς τὰ ὄμβρια ὕδατα.

Τὸ ὕψος τοῦ μὲν κατωγείου εἶναι συνήθως 1,80-2 μ. τῆς δὲ ἀξίας 1,60-1,80 μ. διότι ἡ στέγη αὐτῆς εἶναι *χωματερή* καὶ διὰ τοῦτο παχυτέρα τοῦ δαπέδου τοῦ ἀνωγείου. Τὸ ὕψος τοῦ ἀνωγείου εἶναι κατὰ τι μεγαλύτερον (2-2,30 μ.).

Περαιτέρω ἐξέλιξιν τοῦ τύπου τούτου τῆς Λημνίας οἰκίας εὐρίσκομεν εἰς τὸ λεγόμενον *ἀξάιτο* ἢ *σπίτι μὲ κάγκελλα*. Τοιαῦται εἶναι αἱ οἰκίαι, αἱ εἰκονιζόμεναι εἰς τοὺς πίνακας Γ' καὶ Ζ'. Ἡ οἰκία μάλιστα τοῦ Γ'. Πανταζῇ τοῦ χωρίου 'Αγίας Σοφίας (πίν. Γ', 1) προέρχεται ἀπὸ διασκευῆς ἀξίας, γενομένην ὑπὸ τοῦ σημερινοῦ κατόχου αὐτῆς. Οὗτος δηλ. θέλων νὰ προσάσῃ ἐν ἀκόμῃ δωματίον εἰς τὸ ἀνώγειον, ἐπέετεινε τὴν στέγην κατὰ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κορυφαίου ξύλου καὶ τὸ μὲν μεγαλύτερον μέρος τοῦ οὐτως στεγασθέντος ἀνωθεν τῆς ἀξίας χώρου περικύφραξε διὰ τοίχων καὶ διεφύθμισεν εἰς *νοῦαν* ἢ *μαγερεύ*, ἀφοῦ μετέφερεν εἰς αὐτὸ τὴν ἐστίαν ἀπὸ τὸ *σπίτι*, τὸ δὲ μικρότερον μέρος ἀφῆκεν ἀνοικτὸν ὡς ὑπόστεγον (*χαγιάτι*), διὰ νὰ χρησιμεύῃ καὶ ὡς σκεπαστὴ εἰσοδος διὰ τὰ δύο δωμάτια καὶ ὡς ἐξώστης· χάριν δὲ ἀσφαλείας, γὰρ νὰ μὴ πέφτουν τὰ παῖδιά, ἔκτισε χαμηλὸν τοιχίον εἰς τὰ ἄκρα τοῦ ἐξώστου, ἐνῶ ἄλλοι ἀρκοῦνται εἰς τὰ συνήθη κάγκελλα· διὰ τοῦτο καὶ ἡ οἰκία αὕτη διακρίνεται καὶ ὡς *σπίτι μὲ κάγκελλα*. Ὁμοίως τὸ σπίτι τοῦ Κ'. Ἀτταλειώτῃ ἐν Φυσίῃ, τοῦ ὁποίου κάτοψιν καὶ τομὴν παρέχω ἔναντι, ἐκτίσθη ἀρχικῶς ὡς *ἀξάιτο*, ἀλλὰ πρὸ 50 ἐτῶν διεσκευάσθη εἰς *ἀξάιτο* δι' αὐτὸ καὶ ἀνωθεν τῆς θύρας τοῦ μεγάλου δωματίου πρὸς τὴν πλευρὰν τοῦ χαγιατιοῦ ὑπάρχουν ἀκόμη *τ' ἀνεφράκια*¹⁾ ἥτοι αἱ πλάκες, αἱ ὁποῖαι, ὡς καὶ εἰς τὴν *παραφτέρωση*, χρησιμεύουν, διὰ νὰ στηρίζωνται αἱ κεραμίδες. Τοῦναντίον ἡ οἰκία Γ'. Μπαλτᾶ εἰς τὸ χωρίον Κατάλακκον, ἡ ὁποία ἐκτίσθη πρὸ 60 ἐτῶν ἐπὶ σχεδίου ὡς *ἀξάιτο* (πίν. Ζ, κάτοψις ἐν σελ. 20), ἔχει τὸν διαχωριστικὸν τοῖχον τοῦ ἀνωγείου λεπτὸν (*μπαγιατι*) καὶ παρουσιάζει μεγαλυτέραν συμμετρίαν εἰς τὰς ἀναλογίας τῶν χώρων. Κατὰ τὰ ἄλλα ἡ σύνθεσις τῆς οἰκίας παρέμεινεν ἡ αὕτη μὲ τὴν λιθίνην κλίμακα ἄγουσαν ἔξωθεν εἰς τὸ χαγιάτι ἢ τὰ κάγκελλα.

Ἐννοεῖται δ' ὅτι καὶ παρεκκλίσεις ἀπὸ τοῦ κανονικοῦ τύπου δὲν λείπουν,

¹⁾ Περί τῆς λέξεως βλ. Ἰστ. Λεξικὸν Νέας Ἑλληνικῆς, τ. 2 σ. 158, λ. *ἀναφράγια*.

1

2

3

1. Κτίσιμο σπιτιού εις τὸ χωρίον Πλάκα (φωτογραφία ἔτ. 1938).
2. Λειτουργία εις τὸ ἐκκλησάκι τοῦ Ἀγιάγγελου εις τὸ Παλιόκαστρο τῆς Πλάκας.
3. Μονώροφος οἰκία τοῦ χωρίου Κατάλακκου.

ΠΙΝΑΞ Β.

1. Γωνιά και γτουλάκι της οικίας Καρυακίδα του χωρίου Κάσπαχα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

2. Γωνιά της οικίας Κ. Ἀτταλειώτη ἐν Φυσίῃη.

ΠΙΝΑΞ Γ.

Γωνιά της οικίας Δημητρίου Νικολή τοῦ χωρίου Ἀγίας Σοφίας
μέ τὸ ντουλάπι καὶ τὴν πιατοθήκη.

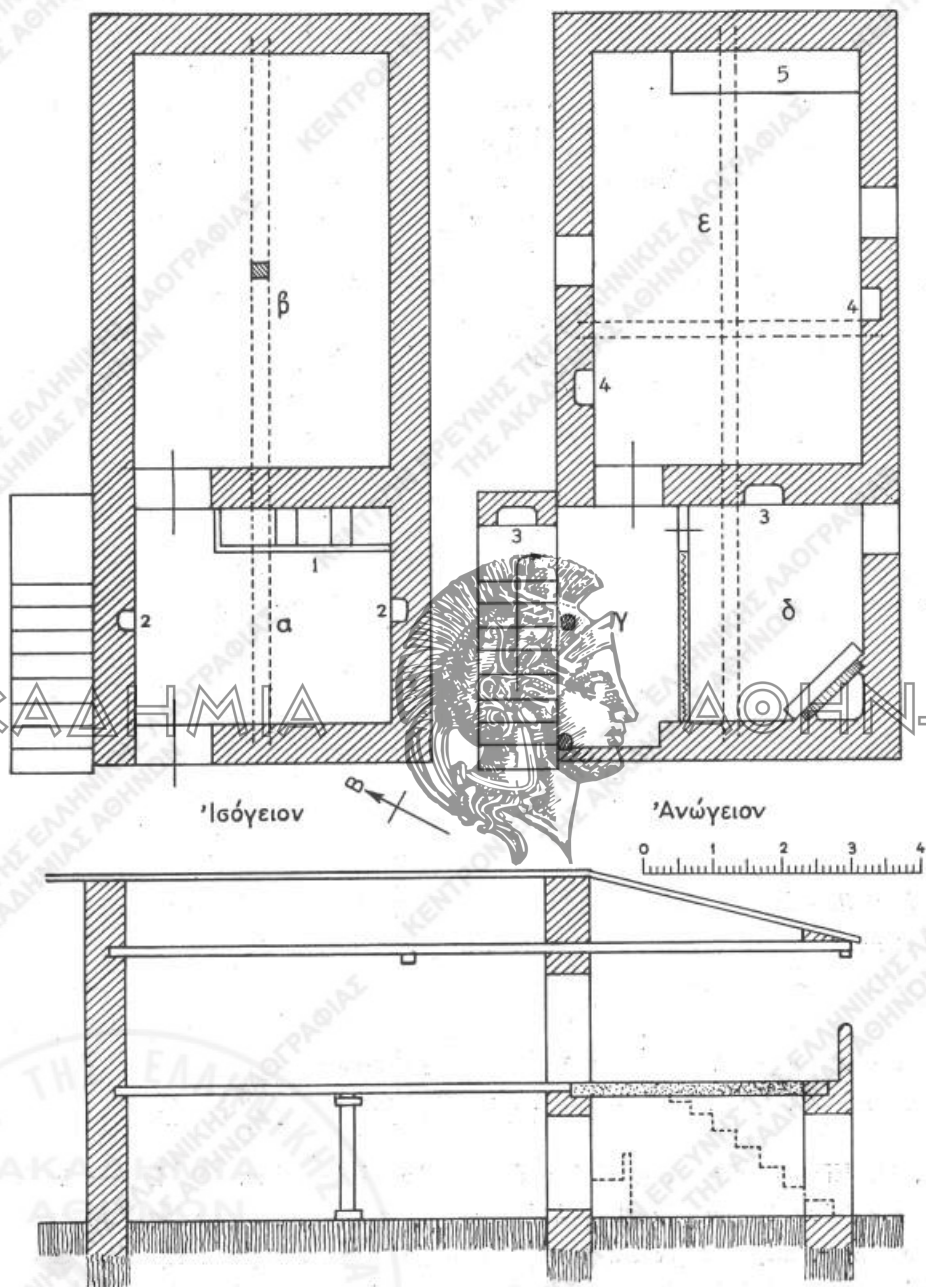
ΠΙΝΑΞ Δ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ *Μονόστητο του χωριού Βάρης.* ΑΘΗΝΩΝ

2. Σπίτι με άξάτα του χωριού Σκανδάλης.

Εἰκ. 8. - Κάτοψις καὶ κατὰ πλάτος τομὴ τῆς οἰκίας Κ. Ἀτταλειωτῆ τοῦ χωρίου Φυσίνης.

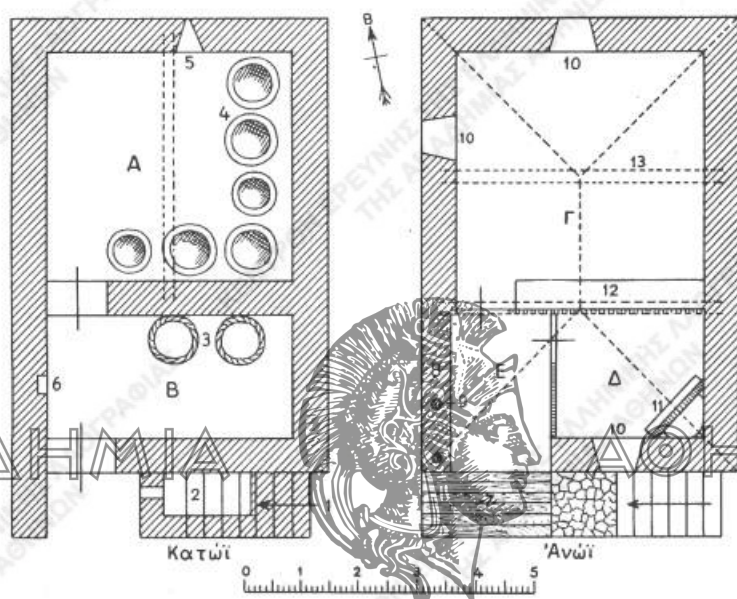
α στάβλος (σκεπαστή),
β κατώι,
γ ἀξάιτο,

δ μαγερεῖο,
ε ἄνωι, σπῖτ'.

1 παχνιά,
2 φωλιά γιὰ τίς ὀρνίθες,
3 λαγονοστάτ'ς,

4 τριουλὰπ',
5 γιοῦγκερ.

προσδίδουσαι ποικιλίαν καὶ γραφικότητα εἰς τὴν μορφήν, ὥς εἶναι ἡ οἰκία Τρι-
ανταφύλλου Κλειδῆ τῆς Φυσίνης, ὅπου εἰς τὸ ἀξάιτο προσετέθη καὶ ἀξάτα πρὸ
τοῦ ἔξω κατωγίου (πίν. ζ, 2), καὶ ἡ οἰκία Γεωργίου Κομνηνάκη τῆς Σκανδάλης,
ὅπου ἡ ἀξάτα μετὸν φοῦρνον κατεσκευάσθη ἐπὶ τῆς πλαγίας πλευρᾶς, τὸ δὲ χα-
γιάτι περιορίσθη εἰς στενὸν διάδρομον χωρὶς τοὺς στύλους τῆς στηριξέως (πίν.

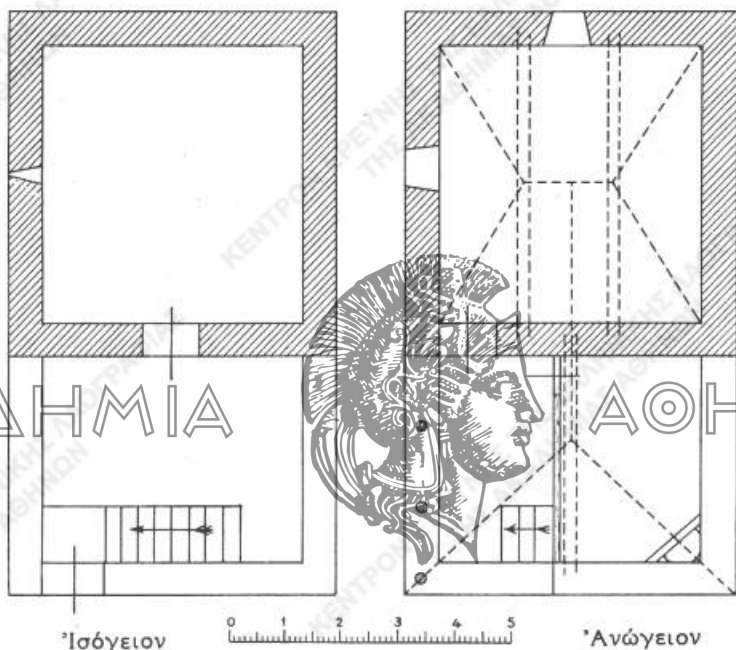

Εἰκ. 9. — Κάτοψις οἰκίας Γ. Μπαλιᾶ τοῦ χωρίου Κατάλακκου (βλ. πίν. Ζ').

Α κατώϊ,	1 σκάλα,	7 σκεπαστή, σανίδωμα,
Β ἔξω κατώϊ (στάβλος)	2 κουμάς' γιὰ τίς ὀρνίθες,	8 πεζούλα πέτρινη ὕψ. 0,73,
Γ σπίτ'	3 κοφίνια μετ' ἄγρο (ἀντὶ παχνιῶν),	9 στῆλος,
Δ νονδάς, μαγερεϊώ,	4 πιθάρια γιὰ τ'ς καρποί,	10 παράθυρο,
Ε σκεπαστή, ἀξάιτο.	5 γυαλοφεγγίτ'ς,	11 γωνιά,
	6 φωλιά,	12 γιοῦκερ,
		13 μισουνδόκ'.

Η, 1). Εἰς μερικὰς ὁμως οἰκίας, ὥς εἰς τὴν οἰκίαν Παν. Σουγλέρη τοῦ Κατά-
λακκου (βλ. κάτοψιν, εἰκ. 10), ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ διασκευὴν ἀπλῆς διωρό-
φου οἰκίας, παρουσιάζεται καὶ ἑτέρα μεταρρύθμισις, ἀφορῶσα τὴν ἀνοδὸν εἰς τὸ
ἀνώγειον· ἡ σκάλα δηλ. ἔγινεν ἐδῶ ξυλίνη καὶ ἐτοποθετήθη εἰς τὸ ἔξω κατώϊ,
ὁδηγοῦσα ἔσωθεν εἰς τὸ ὑπόστεγον τοῦ ἀνωγείου. Μετὰ τὴν μεταρρύθμισιν δ' αὖ-
τὴν τὸ ἀξάιτο ἀπέβαλε μὲν κάτι ἀπὸ τὴν γραφικότητα τῆς ἑξωτερικῆς μορφῆς,
ἀπέκτησεν ὁμως μεγαλυτέραν ἀσφάλειαν, δημιουργηθείσης μιᾶς μόνης κλειστῆς
εἰσόδου διὰ τὴν ὅλην οἰκίαν.

Ὡς βλέπομεν, ἡ κυρία μεταρρύθμισις εἰς τὸ ἀξάιτο ἀπέβλεπεν ἀρχικῶς εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ὄρων τῆς διαβιώσεως διὰ τῆς δημιουργίας ἰδιαίτερου μαγειρείου, ὥστε τὸ ἀνωὶ ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ἐστίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔμαγειρευον, καὶ νὰ καταστῇ ἀποκλειστικῶς χώρος διαμονῆς καὶ ὕπνου, πρὸς δὲ αἰθουσα ὑποδοχῆς (σάλα). Τόσον δ' ἀναγκαῖα καὶ ἐπιβεβλημένη ἐκρίθη σὺν τῷ χρόνῳ ἡ μεταρρύθμισις αὕτη, ὥστε εἰσῆχθη καὶ εἰς παλαιὰ μονόσπιτα· εἰς μικρὰν δηλ. ἀπό-

Εἰκ. 10. - Κάτοπις τῆς οἰκίας Παν. Σουλῆρη τοῦ Κατάλακκου.

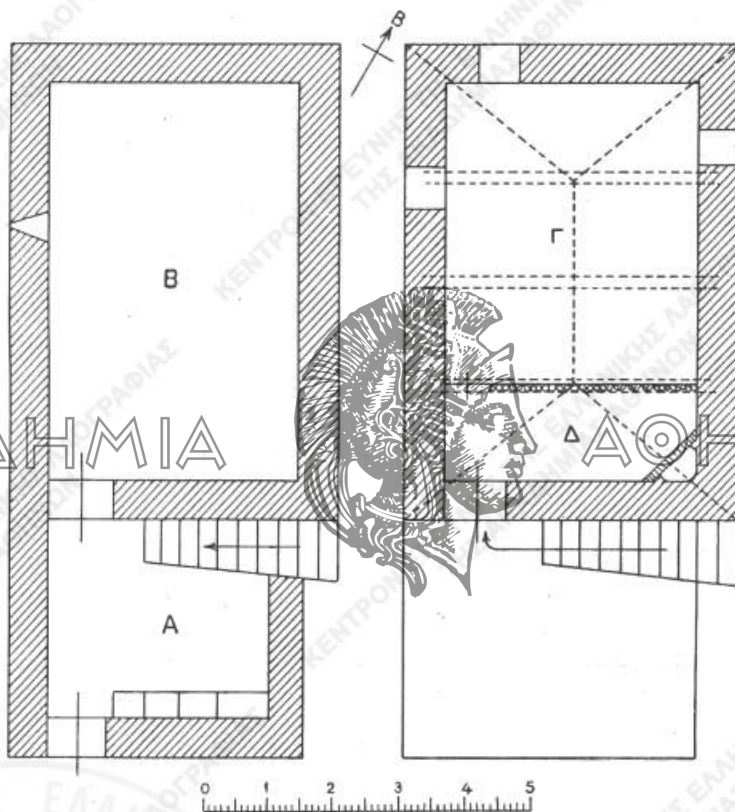
(Τὰ λευκὰ μέρη δηλοῦν τὴν προσθήκην. Ἡ κλίμαξ εἶναι ἐσωτερικὴ).

στασιν ἀπὸ τῆς θύρας ἔκτισαν εἰς αὐτὰ λεπτὸν τοῖχον (μπαγνταί) καὶ δι' αὐτοῦ ἀπεχώρισαν ἀπὸ τοῦ λοιποῦ δωματίου τὸν περὶ τὴν ἐστίαν χώρον, κατασκευάσαντες οὕτω καὶ εἰς αὐτὰ μαγειρείο. Δεῖγμα τῆς εὐκολίας, μὲ τὴν ὁποίαν οἱ χωρικοὶ ἐπιφέρουν μεταβολὰς καὶ τροποποιήσεις εἰς τὴν κατοικίαν των, ἀποτελεῖ τὸ σπίτι τοῦ Παντελῆ Παραθυρᾶ εἰς τὰ Σβέρδια (εἰκ. 11), εἰς τὸ ὁποῖον, χωρὶς κὰν νὰ μετατοπισθῇ ἡ ὑπάρχουσα λιθίνη κλίμαξ, προσετέθη ἀξάτα καὶ διὰ λεπτοῦ τοῖχου (τσατμᾶ) διηρέθη τὸ ἀνωὶ εἰς δύο δωμάτια, δηλ. εἰς σάλαν καὶ μαγειρείο.

Πρὸς τοῦτοις διὰ τῆς μεταρρυθμίσεως ταύτης τῆς ἀξάτας οἱ χωρικοὶ ἀπηλλάγησαν καὶ ἀπὸ τὰς ἐνοχλήσεις τῶν συχνῶν ἐπισκευῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ προβαίνουν μεθ' ἐκάστην περίοδον βροχῶν· διότι ἡ σκεπαστὴ

ἦταν μὲ χῶμα, ἔμπαζε νερὸ καὶ σακάτευε τὸ ζῶο. Τὸ χῶμα τοῦτο δῶ, κατὰ τοὺς λόγους χωρικοῦ τοῦ Κατάλακκου, δὲ διάν', ὅτ' καὶ νὰ κἀν'ς, ὅσο καὶ νὰ βάλ'ς. "Ὅχ' κύλιντρο νὰ βάλ'ς, δὲ διάν'." Ὑστερα βροῇκαν ἐφεύρεσ' τὰ κεραμίδια.

Τέλος καὶ αὐτὸ τὸ ἀπομείναν ἀνοικτὸν ὑπόστεγον, τὸ ἀξάιτο, ἐκλείσθη διὰ τοίχου καὶ μέρος μὲν αὐτοῦ, ὑψωθὲν μέχρι 0,90-1 μ. ἀπὸ τοῦ λοιποῦ δαπέδου,

Ἰσόγειον

Ἀνώγειον

Εἰκ. 11. — Κάτωψις ἰσογείου καὶ ἀνωγείου τῆς οἰκίας Παντελῆ Παραθινῶ τοῦ χωρίου Σβέρδια.

A ἀξάτα

B κατώι

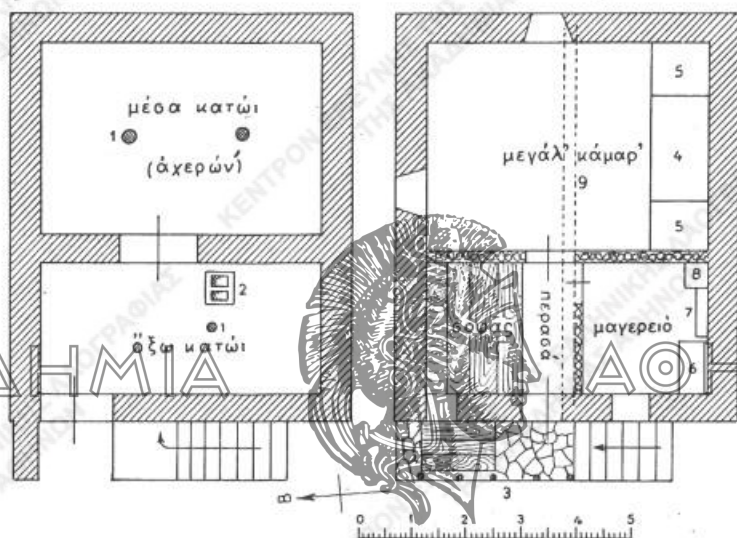
Γ σάλα (ἀνώι)

Δ μαγειρείο.

ἀπετέλεσε τὸν σοφᾶν, ἓνα ὑψηλὸν μεντέρι, πατωμένο, κατάλληλον διὰ τὰς γυναικείας ἐργασίας καὶ διὰ νὰ κοιμᾶται ἡ οἰκογένεια κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας¹⁾, μέρος δ' αὐτοῦ, μεταξὺ τοῦ μαγειρείου καὶ τοῦ σοφᾶ εὐρισκόμενον, ἐσχημάτισε

¹⁾ Πρὸς τὸν σοφᾶν τοῦ Σκυριανοῦ καὶ τῶν ἄλλων νησιώτικων σπιτιῶν (Ἀγγ. Χατζημιχάλη, Ἑλλην. λαϊκὴ τέχνη. Σκυρος. 1925, σ. 31 κέ.).

στενὸν διάδρομον, τὴν λεγομένην *περασά*. Ἔνεκα τούτου καὶ ἡ *σκάλα* καὶ ἐν γένει ἡ εἴσοδος εἰς τὸ ἀνώγειον μετετοπίσθη εἰς τὸ μέσον τῆς προσόψεως, ὡς φαίνεται εἰς τὴν φωτογραφίαν (πίν. Η, 2) καὶ τὴν κάτοψιν τῆς οἰκίας Δημ. Λούκη τοῦ χωρίου Κάσπακα (εἰκ. 12). Οὕτως ἡ Λημνία οἰκία ἀπέκτησε κλειστήν, τετραγωνισμένην μορφήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔφθασαν εἰς χωρία τινὰ καὶ δι' ἀμέσου μετατροπῆς τοῦ τύπου τῆς ἀξιάτας. Ἡ οἰκία πχ. τῆς Κυριακούλας Κασσίδη τοῦ χωρίου Σβέρδια (βλ. κάτοψιν, εἰκ. 13), ἡ ὁποία ἦτο μία τῶν μεγαλυτέρων τοῦ χωρίου

Εἰκ. 12. - Κάτοψις τῆς οἰκίας Δημ. Λούκη τοῦ χωρίου Κάσπακα
(βλ. πίν. Η' εἰκ. 2).

1 στῦλοι ξύλινοι, ὕψ. 2 μ.
2 γούρτα γιὰ τὸ γχορτζελοῦδ',
3 κάγκελλα,

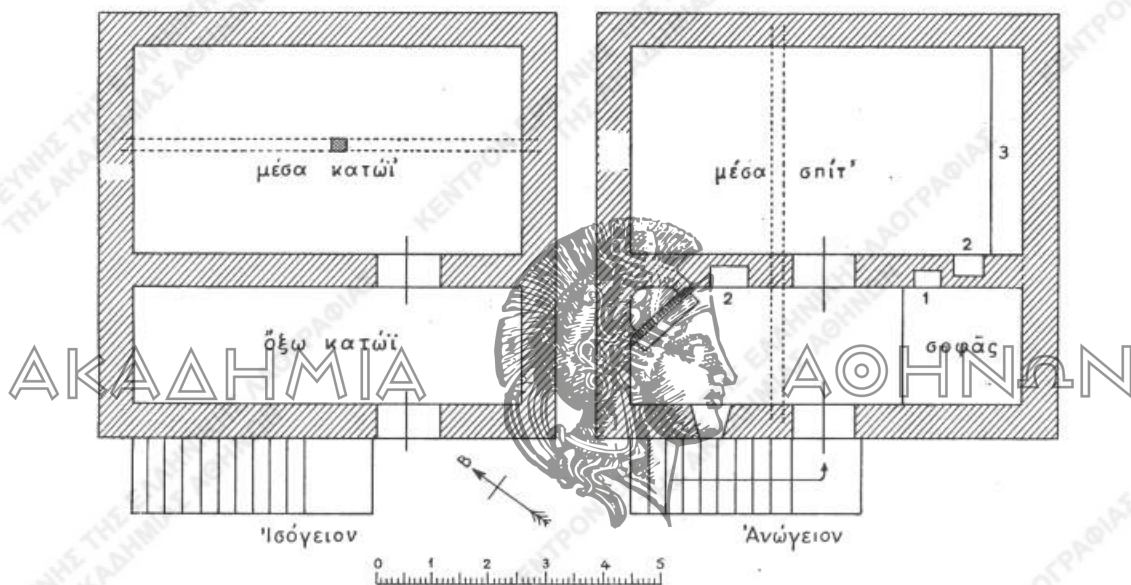
4 γιοῦκερ,
5 ντουλάπια,
6 γουνιά,

7 πιατοθήκ',
8 νεροχύτης
9 μισοσδόκ'.

καί, ὡς μοῦ εἶπον, ἐδῶ μαζεύνουνταν τὸ χειμῶνα καὶ χόρρευαν, ἀρχικῶς ἦτο ἀνοικτὴ ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ ἀνωγείου, κλεισθείσης δ' ἀργότερον καὶ τῆς πλευρᾶς ταύτης διὰ τοίχου, ἐσηματίσθη εἰς εὐρὺς προθάλαμος, τοῦ ὁποίου τὸ μὲν ἐν τμήμα διεργρημίσθη εἰς μαγειρεῖον, τὸ δὲ ἕτερον, ὑψωθὲν κατὰ 0,33 μ. ἀπὸ τοῦ δαπέδου, ἀπετέλεσε σοφᾶν.

Καὶ αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ ἀνώγειον ἀπέκτησεν εἰς τὴν πλευρὰν τῆς προσόψεως τρεῖς διακεκριμένους χώρους (εἴσοδον, μαγειρεῖον, σοφᾶν), διὰ τὴν ἀνεωτέραν δ' αὐτῶν ἀνάπτυξιν ἐδέξησε νὰ δοθῇ εἰς τὴν οἰκίαν τὸ ἀπαραίτητον μῆκος.

Ἔνεκα τούτου, ἐνῶ εἰς ὅλας τὰς μέχρι τοῦδε ἐξετασθείσας οἰκίας ἔχομεν τὴν στενομέτωπον μορφήν, αἱ οἰκίαι τοῦ τελευταίου τύπου ἐξέκλιναν πρὸς τὴν πλατυμέτωπον. Μὲ τὴν διαρρυθμίσιν δ' αὐτὴν ἔχομεν καὶ τὴν τελειότεραν ἐσωτερικὴν διαμόρφωσιν τῆς λημνίας οἰκίας, ἣτις πληροῖ τὰς ἀξιώσεις ἀνεωτέρου βίου· διὸ καὶ ὁ τύπος τῆς τετραγωνισθείσης οἰκίας ἐπικρατεῖ εἰς τοὺς εὐπορωτέρους συν-οικισμοὺς καὶ ἀποτελεῖ τὴν νεωτέραν μορφήν τῆς οἰκίας ἐν Λήμνῳ. Καὶ αὕτη δὲ ἡ ἀστική οἰκία τοῦ Κάστρου, τῆς πρωτεύουσας τῆς νήσου, εἶναι θεμελιωμένη

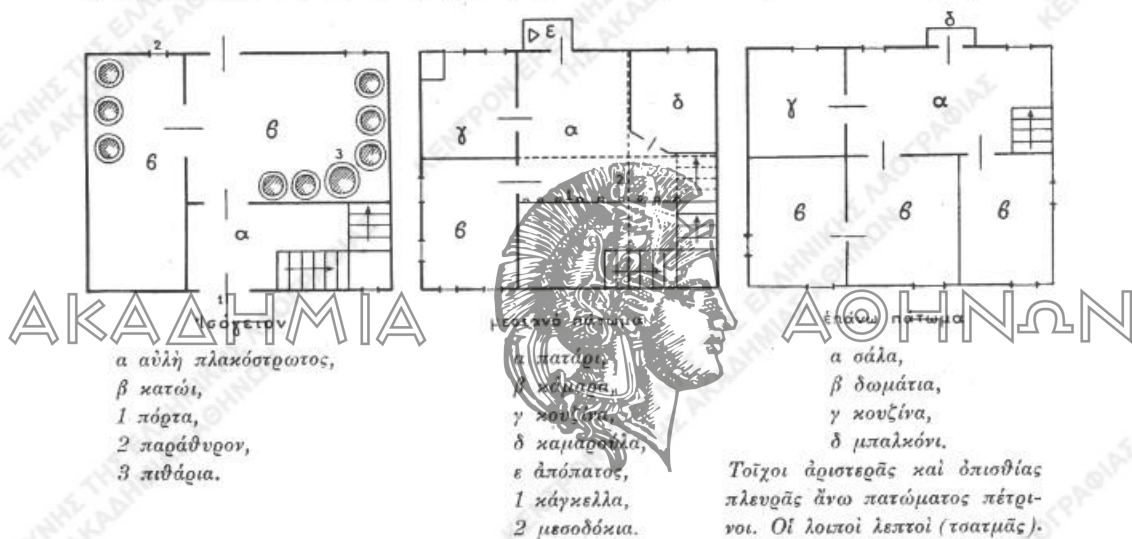

Εἰκ. 13. – Κάτοπις τῆς οἰκίας Κυριακούλας Κασσίδη τοῦ χωρίου Σβέρδια.

1 λαγνοστάτ'ς, 2 ντουλάπια, 3 γιοῦκερ.

ἐπὶ τοῦ σχεδίου τούτου, μὲ τὴν διαφορὰν, ὅτι χάριν μείζονος ἀσφαλείας ἔχει τὴν κλίμακα ἐσωτερικὴν, ὡς εἶδομεν καὶ εἰς τὴν χωρικὴν οἰκίαν τοῦ Κατάλακκου (εἰκ. 10), καὶ ὅτι ἐπὶ τῆς προσόψεως εἶναι πλατυτέρα, ἔχουσα ἐπ' αὐτῆς τρία ἀντὶ ἐνὸς κύρια δωμάτια. Ἐννοεῖται δ' ὅτι καὶ τὸ ὕψος οὐ μόνον τοῦ ἀνωγείου, ἀλλὰ καὶ τοῦ κατωγείου, εἶναι ἐδῶ μεγαλύτερον καὶ ἐπάνω ἀπὸ τὸ μέσα κατώγι κατεσκευάσθη μεσιανὸ πάτωμα ὡς πατάρι, τὸ ὁποῖον χρησιμεύει διὰ τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας καὶ τὴν ἀποθήκευσιν διαφόρων πραγμάτων, ἐνίοτε δὲ καὶ πρὸς κατοικίαν. Ἔνεκα δ' ἀκριβῶς τοῦ μεγαλύτερου ὕψους, τὸ ὁποῖον ἔχει ἐδῶ ἡ κλίμαξ, ὁ προθάλαμος (σάλα), εἰς τὸν ὁποῖον αὕτη καταλήγει, ἐσχηματίσθη εἰς τὴν ὀπισθίαν πλευρὰν τοῦ ἀνωγείου, τὰ δὲ δωμάτια εἰς τὴν προσθίαν (εἰκ. 14).

Ἄνασκοποῦντες τ' ἄνωτέρω βλέπομεν, ὅτι ἐν Λήμνῳ παρὰ τὰς νεωτέρας καὶ συνθετωτέρας διατηροῦνται καὶ αἱ ἀπλούστεραι καὶ παλαιότεραι μορφαὶ τῆς λαϊκῆς οἰκίας, αἱ προσαρμοζόμεναι πρὸς τὴν οἰκονομίαν τῆς ἀπορωτέρας τάξεως τῶν χωρικῶν. Ἔτσι δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν βῆμα πρὸς βῆμα τὴν ἐξέλιξιν τῆς λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐν τῇ νήσῳ, ὥς αὕτη ἐμφαίνεται εἰς τοὺς ἐν χρήσει τύπους τῆς λαϊκῆς οἰκοδομίας. Κανὲν χάσμα εἰς τὴν παρακολούθησιν αὐτήν. Τὸ ἀπλοῦν καλύβι ἦτοι τὸ χαμόγειο σπίτι, τὸ ὅποιον ἀπαντᾷται σποραδικῶς μόνον εἰς πτωχοὺς συνοικισμούς, ἀποτελεῖ ἐν Λήμνῳ, ὥς καὶ ἄλλαχοῦ, τὴν ἀρχικὴν τῆς οἰκίας μορφήν. Ἐφ' ὅσον ὅμως αἱ βιοτικαὶ ἀνάγκαι αὐξάνουν καὶ προάγεται ἡ

Εἰκ. 14. — Παλαιὰ οἰκία τοῦ Κάστρου τῆς Λήμνου.

εὐπορία καὶ ἡ ἀντίληψις περὶ τῶν στοιχειωδῶν ὄρων τῆς ἀνέτου καὶ ὑγιεινῆς διαβιώσεως, μεταβάλλεται καὶ ἡ σύστασις τῆς λαϊκῆς οἰκίας καὶ γίνεται συνθετωτέρα. Ἔτσι φθάνομεν πρῶτον εἰς τὸ ἀπλοῦν διώροφον, τὸ μονόσπιτο μὲ ἀνώι καὶ κατώι καὶ κατόπιν εἰς τὸ σπίτι μὲ τὴν ἀξάτα· αὐτὸ μὲ τὴν τριμερῆ του σύστασιν καὶ τὸν εὐρύχωρον ἐξώστην ἀνταποκρίνεται ἐπαρκῶς εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀγροτικοῦ βίου. Ἄλλ' ὁ πόθος διὰ τὴν καλυτέραν διάταξιν τοῦ ἐσωτερικοῦ, ὁ ὅποιος εἰς τὴν Σκῦρον καὶ τὰ ἄλλα νησιὰ τοῦ Αἰγαίου ἐπέβαλε τὸν χωρισμὸν τοῦ μαγειρείου ἀπὸ τῆς κοινῆς ἐστίας, ὠδήγησε τοὺς Λημνίους εἰς τὴν προσθήκην χωριστοῦ μαγειρείου καὶ τὴν δημιουργίαν σκεπαστοῦ ἐξώστου, τοῦ λεγομένου ἀξάτου, κατόπιν δὲ εἰς τὴν κλειστὴν μορφήν τῆς τετραγωνισμένης οἰκίας, εἰς τὴν ὁποίαν χάριν τῆς ἀσφαλείας ἐθυσιάσθη τὸ ἀνοικτὸν ὑπόστεγον, τὸ ἀξάιτο, τὸ τόσο χρήσιμον εἰς τὸν ἀγρότην.

Τὸ πρόβλημα τῆς ἐπαυξήσεως τῆς οἰκίας διὰ τὴν αὐξήσιν τῆς οἰκογενείας καὶ κυρίως διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ παντρεμένου γιοῦ, ποὺ γίνεται ἡ αἰτία τῆς διαιρέσεως τῆς οἰκίας ἢ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν δωματίων εἰς τὴν Θράκην, Μακεδονίαν καὶ λοιπὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα¹⁾, εἰς τὴν Λήμνον δὲν παρουσιάζεται· διότι κατὰ τὸ ἀπὸ μακρῶν χρόνων ἐπικρατοῦν ἐν τῇ νήσῳ ἔθιμον τὸ σπίτι εἶναι στοιχεῖον τῆς προικὸς ἀπαραίτητον, οἱ δὲ γονεῖς τῆς νύμφης εἶναι ὑποχρεωμένοι, ὅταν δὲν διαθέτουν ἄλλο σπίτι διὰ τὸν προικισμόν αὐτῆς, νὰ ἐκχωρήσουν αὐτὸ ὅπου κατοικοῦν, οἱ ἴδιοι δὲ μὲ τὴν λοιπὴν οἰκογένειαν νὰ ἐγκατασταθοῦν εἴτε εἰς τὸ καλύβι ἢ τὸ παράσπιτο εἴτε εἰς ξένην οἰκίαν ἐπὶ ἐνοικίῳ, ἕως ὅτου δυνηθοῦν νὰ κτίσουν ἄλλην οἰκίαν²⁾. Ἐκ τούτου τὰ παιδιά τῆς οἰκογενείας, ἅμα ἐνηλικιωθοῦν καὶ νυμφευθοῦν, τὰ μὲν θήλεα λαμβάνουν πλήρη κατοχὴν τῆς πατρικῆς οἰκίας, τὰ δὲ ἄρρενα ἀπομακρύνονται ἐγκαθιστάμενα εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ πενιθεροῦ³⁾.

Ἄξιον σημειώσεως εἶναι καὶ ὅτι κατ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἐξελικτικὴν πορείαν ἡ Λημνία οἰκία διετήρησε μὲ θαυμαστὴν συντηρητικότητά τὴν ἀρχικὴν στενομέτῳπον μορφὴν μὲ τὴν θύραν καὶ τὴν ἐπίαν κατεχούσας τὰς αὐτὰς ἀκριβῶς θέσεις ἐπὶ τῆς κοίτης στενῆς πλευρᾶς τῆς οἰκίας⁴⁾. Πρὸς τὴν τοιαύτην μορφὴν συμβαίνει καὶ τὸ εἶδος τῆς στεγνώσεως καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἐν γενεῇ οἰκονομία τῆς Λημνίας οἰκίας, καθ' ὅσον εἰς τὰς οἰκίας τῆς στενομετώπου μορφῆς προσιδιάζει ἡ σαμαρωτὴ στέγη, ἡ δὲ περαιτέρω ἀνάπτυξις αὐτῶν βάσιν ἔχει τὴν διὰ προσθηκῶν ἐπαύξεισιν τοῦ χώρου, ἥτις, ὡς εἶδομεν καὶ εἰς τὴν Λημνίαν οἰκίαν καὶ ἐν τῷ ἱσογείῳ καὶ ἐν τῷ ἀνωγείῳ αὐτῆς, γίνεται ἐπὶ τῆς στενῆς ἡτοῖ τῆς πλευρᾶς τοῦ ἀετώματος⁵⁾.

¹⁾ Βλ. Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχείου Α' (1939) σ. 17.

²⁾ Εἰς τὸ Βάρος εὖρον ζευγὸς γερόντων ἐγκατεστημένον εἰς τὸ ὑπόστεγον τοῦ φούρνου, ἐνῶ εἰς τὸ σπίτι τῶν διέμενων ἡ κόρη μὲ τὸν γαμβρόν. Ἄλλη, χήρα μὲ τρία παιδιά, διέμενεν ἐπ' ἐνοικίῳ εἰς μίαν ἐτοιμόρροπον ἀξάναν, διότι τὸ σπίτι τῆς εἶχε δώσει προῖκα εἰς τὴν μεγαλυτέραν τῆς κόρην. — Οἰκοδομήσις ἐτέρου ὁρόφου διὰ προικοδότησιν, οἷα ἐν Σκύρῳ, Μυκόνῳ, Κύθνῳ, Σίφῳ κ. ἀ. (Ἀγγ. Χατζημυχάλη, Σκύρος 1925 σ. 24) εἰς τὴν Λήμνον δὲν παρατηρεῖται.

³⁾ Πηγαίνοντας γιὰ τὰ στεφανώματα, ἡ μητέρα τῆς νύμφ' ἀνοίγει τὸ σπίτι καὶ, ὅταν γυρίσουν ἀπ' τὴν ἐκκλησίαν, δίν' τὸ κλειδί στοῦ γαμπροῦ ν' ἀνοίξ'. Εἶναι πιά δικό τ'. Τὸ παραδίδ'. Κατ' ἀνακοίνωσιν χωρικῆς τῆς Πλάκας.

⁴⁾ Περί τῆς γενέσεως καὶ ἐξελίξεως τῶν οἰκήσεων τῆς στενομετώπου μορφῆς καὶ περὶ τῶν τόπων, ὅπου αὗται ἐπιχωριάζουν βλ. Fr. Oelmann, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 53 κέ. καὶ Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχείου 1939 σ. 29. "Ὅτι δ' αὗται διετήρησαν καλύτερον τὴν ἀρχέτυπον μορφὴν τῆς Ἰνδογερμανικῆς οἰκίας βλ. παρὰ Ad. Helbok, ἐνθ' ἀν. σ. 41.

⁵⁾ Fr. Oelmann, ἐνθ' ἀν. σ. 55 καὶ 67.

Κατὰ ταῦτα ἡ λαϊκὴ οἰκοδομία τῆς Λήμνου διαφέρει ὀυσιωδῶς τῆς τῶν ἄλλων νήσων τοῦ Αἰγαίου. Διότι τὰ παλαιὰ λαϊκὰ σπίτια τῶν νήσων τούτων, ἀπὸ τῆς Κρήτης καὶ Κύπρου πρὸς νότον μέχρι τοῦ Ἀγίου Εὐσταθίου καὶ τῆς Σαμοθράκης πρὸς βορρᾶν, καθ' ὅσον ἔχομεν περὶ αὐτῶν εἰδήσεις ¹⁾, τὴν μὲν στέγην ἔχουν ἐπίπεδον (δῶμα), τὴν δὲ εἴσοδον ἐπὶ τῆς πλαγίας ἤτοι τῆς πλευρᾶς τῆς ὑδρορροῆς, τὴν δὲ ἀρχιτεκτονικὴν των διάρθρωσιν ἀπῆρτισαν δι' εὐρύθμου διαιρέσεως τοῦ ἐσωτερικοῦ (σπίτι, σοφᾶς, μαγειρείο, ἀποθήκη ἢ ἀποκρέββατος) ²⁾. Ὅτι δ' ἐν Λήμνῳ καὶ ἡ διὰ δώματος στέγασις ³⁾ εἶναι ἐν χρήσει εἰς τινα δευτερευούσης σημασίας τίσιμα, ὥς μάνδρας καὶ στάβλους (ἄξᾶτα) καὶ ὅτι ἡ τεχνικὴ τῆς τοιαύτης στεγάσεως, ὥς εἶδομεν, ἐφαρμόζεται ἐν τινι μέτρῳ καὶ εἰς τὴν κα-

¹⁾ Βλ. *Magda Ohnefalsch - Richter*, Griech. Sitten und Gebräuche auf Cypern, Berlin 1913 σ. 201 κέ. *Ἐ. Σταματιάδου*, Σαμιακά, 5, 191 κέ. *Ἀγγ. Χατζημυχάλη*, Ἑλλην. λαϊκὴ τέχνη. Σκῦρος 1925 σ. 21 κέ. Ρουμλούκι, Τρίκερι, Ἰκαρία 1931 σ. 175 κέ. Σάμιος, ἐν περιοδ. Ἑλλην. Γράμματα τ. 3 (1928) σ. 86 κέ. ἀρθρ. ἐν *Μην. Τέχ.* Ἐγκυκλ. τ. 10 σ. 826, Ἑλλάς, λαϊκὴ τέχνη. Β. Χανιώτη, Νησιώτικη λαϊκὴ τέχνη. Κάρπαθος, Ἀθῆναι 1933. Μ. Μιχαηλίδου Νουάρον, Λαογραφ. Σύμμεκτα Καρπάθου, Β' Ἀθήναι 1934 σ. 342 κέ., 50 κέ. *Ἀντ. Σώχου*, Ἡ λαϊκὴ τέχνη στὴν Τήνο, Ἀθῆνα 1930 σ. 17. *Η. Βασιλέρ* Ὑπο ἑλληνικαὶ νησιωτικαὶ κομποπόλεις (Μεταφρ.) εἰς Τεχνικὰ Χρονικά, ἔτ. Ζ (1938) σ. 961 κέ. ἐνθα κατοπιμὸ σπιτίου Αἰγίνης. - Περὶ τῶν νήσων Ἀγίου Εὐσταθίου τόσον μόνον γνωρίζω ἀκόσας παρὰ χωρικοῦ ἐν Λήμνῳ: Στὸν Ἀησιράτ' ὅλα τὰ παλιὰ τὰ σπίτια ἔχουν ἰακὰ· ἀπὸ μαζοῦν τὰ σῦκα, τὰ κουνιά, τὰ βαλανίδια. Καὶ στὴ Σαμαθράκ' τὰ σπίτια εἶναι μὲ δώμα· τὰ ἄλλα καὶ γιὰ λιάστρες. Τὰ σπίτια δὲν ἔχουν αὐλές· τὸ ἰακὸ τοῦ ἐνὸς σπιτιοῦ εἶναι αὐλὴ τοῦ ἄλλου· τοῦ εἶναι παραπάνω.

²⁾ Ἐξάίρεσιν ἐν προκειμένῳ ἀποτελεῖ ἡ νῆσος Σκῦρος, ὥς δὲ μὲ πληροφορεῖ ἡ κ. Ἀγγ. Χατζημυχάλη, καὶ ἡ Ἀμοργὸς καὶ ἡ Κύθνος, τῶν ὁποίων τὰ σπίτια στεγάζονται μὲν μὲ δῶμα καὶ ἔχουν τὴν γνωστὴν ὠραίαν διαρρύθμισιν τοῦ ἐσωτερικοῦ, ἀλλ' εἴσοδον καὶ πρόσοψιν ἔχουν ἐπὶ τῆς στενῆς πλευρᾶς (*Ἀγγ. Χατζημυχάλη*, Σκῦρος σ. 22). Ἐπὶ τῆς αὐτῆς πλευρᾶς ἔχουν τὴν εἴσοδον καὶ τὰ σπίτια ἄλλων τινῶν νήσων, ὥς τῆς Κιμῶλου, τῆς Θήρας, τῆς Ἀντιπάρου (*A. Wace*, The towns and houses of the archipelago, ἐν Burlington Magazine 26, 1914/15, 99 κέ.), ταῦτα ὅμως δὲν ἀνέχουν εἰς τὸν γνήσιον ἐπιπεδοστέγον ρυθμόν, ἀλλ' ἔχουν τὴν προέλευσιν τῶν ἐκ τῆς θολοσκεπέστου οἰκίας, ἣτις ἔχει ὀροφὴν ἐκ κυλινδρικοῦ θόλου καὶ εἶναι ἐκ κατασκευῆς στενομέτωπος (βλ. *Fr. Oelmann*, ἐνθ' ἀν. σ. 64). Ὅτι δ' ἡ ἐσωτερικὴ διαιρέσις τοῦ χώρου εἶναι μικροτέρας σημασίας διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς οἰκοδομίας καὶ ἀπαντᾶται σπανιότερον τῆς διὰ προσθηκῶν ἐπαυξήσεως τῆς οἰκίας βλ. *Oelmann*, σελ. 80 κέ. Σημειωτέον δ' ὅτι εἰς μερικὰς νήσους, ὥς τὴν Κάρπαθον, πλὴν τῆς ἐσωτερικῆς διαιρέσεως εὐρίσκομεν καὶ τὴν προσθηκὴν χώρου διὰ τῆς προσαφτήσεως εἰς τὸ μεγάλο οἶκον τοῦ λεγομένου παρασπίτου, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιοῦνται ὡς μαγειρεῖον (*Μ. Μιχαηλίδου Νουάρον*, ἐνθ' ἀν. 346 κέ. Β. Χανιώτη, ἐνθ' ἀν. σ. 9. Περβλ. *Ἀγγ. Χατζημυχάλη*, Ἰκαρία σ. 182 κέ.). Ὅτι δὲ καὶ ἡ προσθηκὴ ἐνὸς προσόψου ἢ προθαλάμου κατὰ τὴν στενὴν πλευρὰν τῆς οἰκίας ἀπαντᾶται καὶ εἰς τὰς Κυκλάδας δεικνύει ἡ παρατιθεμένη κατοπις Ἀμοργινοῦ σιτιοῦ, τὴν ὁποίαν ὀφείλω εἰς τὴν εὐγενῆ παραχώρησιν τῆς κ. Ἀγγ. Χατζημυχάλη (εἰκ. 15).

³⁾ Περὶ τῆς γενέσεως καὶ τῶν γνωρισμάτων τῆς ἐπιπεδοστέγου οἰκίας, ὥς καὶ περὶ τῶν τύπων ἐξαπλώσεως αὐτῆς, βλ. *Fr. Oelmann*, αὐτ. σ. 61 κέ.

καὶ εὐρυθμον τρόπον ὅλους τοὺς ἀπαραιτήτους διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς οἰκονομίας τοῦ ἀγρότου χώρου, ἐνέχουν μεγάλην ἀξίαν καὶ ἀποτελοῦν στοιχεῖα πολύτιμα τοῦ λαϊκοῦ μας πολιτισμοῦ, ἐξαίρετον κληροδόμημα τῶν παλαιῶν γενεῶν εἰς τοὺς ἐπιγινόμενους. Διὰ τοῦτο εἶναι λυπηρόν, ὅτι ἡ σημερινὴ γενεὰ τῶν Λημνίων, παρὰσυσρομένη ἀπὸ τὴν μανίαν τοῦ νεωτερισμοῦ, ἀρχίζει νὰ ἐγκαταλείπη τὰ παλαιὰ καὶ πατροπαράδοτα πρότυπα καὶ νὰ τ' ἀντικαθιστᾷ μὲ νέα καὶ ἀταίριαστα κατασκευάσματα, ὥς εἶναι τὸ λεγόμενον *σμιρναῖκο σπίτι*, τὸ ὁποῖον σύγκειται ἐκ στενοῦ διαδρόμου (χώλ) καὶ δύο ἐκατέρωθεν δωματίων καὶ εἶναι κατάλληλον δι' ἀστικήν, ἀλλ' ὄχι δι' ἀγροτικήν οἰκογένειαν. Δυστυχῶς δὲν κατενοήθη ἀκόμη παρ' ἡμῖν, πόση σοφία περικλείεται εἰς τὰ ἐκ παραδόσεως δημιουργήματα τοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ, καὶ εἶναι καθήκον τῆς ἰθινοῦσης τάξεως νὰ διαφωτίσῃ καὶ καθοδηγήσῃ καὶ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου τὸν λαόν. Πρέπει δὲ νὰ τονισθῇ, ὅτι τὰ παλαιά, ἀλλὰ στερεὰ εἰς τὸ ἔδαφος τῆς πατρίδος, θεμελιωμένα ἔργα τῆς λαϊκῆς μας οἰκοδομίας, θ' ἀποτελέσουν ἀργὰ ἢ γρήγορα τὴν βάσιν διὰ τὴν δημιουργίαν γνησίως ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

21 - 7 - 1940.